

VOJENSKÉ OBSAZENÍ PODKARPATSKÉ RUSI MAĎARSKÝM KRÁLOVSTVÍM V BŘEZNU 1939 A JEHO MEZINÁRODNĚPOLITICKÉ SOUVISLOSTI

ANDREJ TÓTH

Cílem studie je podrobně zmapovat vojenské obsazení Podkarpatské Rusi maďarskými vojsky ve druhé polovině března 1939 na základě archivních pramenů z fondů Ministerstva zahraničních věcí Maďarského království uložených ve Státním archivu Maďarského národního archivu v Budapešti. Problematika maďarského obsazení bývalého nejvýchodnějšího cípu meziválečné Československé republiky však bude popsána i v širších mezinárodněpolitických souvislostech na pozadí i nezbytného faktografického popisu vybraných aspektů politicko-společenských reálií regionu před i po první vídeňské arbitráži z listopadu 1938. Čtenář by měl dostat souhrnný přehled o křížení zahraničněpolitických zájmů dotčených států včetně hitlerovského Německa v tehdejší turbulentsním středoevropském prostoru potažmo k eminentnímu zájmu Budapešti získat v rámci své revizní zahraniční politiky celé území Podkarpatské Rusi pod svou státní administrativu. Základním záměrem studie je však podrobný popis situace na Podkarpatsku v inkriminovaném březnu 1939 a průběh vojenského obsazování tohoto území Maďarským královstvím, přičemž na závěr bude krátce zmíněna i tzv. malá nebo jinak též zapomenutá válka mezi Maďarskem a Slovenským štátem na východním Slovensku a stručně bude nastíněn i neúspěšný vládní návrh kabinetu hraběte Pála Telekiho o autonomii Podkarpatska v rámci maďarského státu, který sice byl předložen parlamentu, ovšem pro nejednotnost tehdejší maďarské politické scény in re byl nakonec ministerským předsedou stažen.

Osud Československa byl prakticky zpečetěn podpisem mnichovské dohody koncem září 1938. Teritoriální celistvost československého státu byla tímto mezinárodním diktátem významně narušena. Na základě mnichovského diktátu musela československá vláda postoupit Německé říši pohraniční území historických zemí, tj. Čech, Moravy a Slezska obydlené převážně příslušníky německé menšiny. Ti byli po nástupu Konrada Henleina na politickou scénu

Československé republiky, zejména po květnových parlamentních volbách v roce 1935, již zcela ve vleku radikalizující se Sudetoněmecké strany (Sudetendeutsche Partei, SdP). Připomeňme zde stručně, že vítězem čtvrtých parlamentních voleb v Československu v roce 1935 se stala Henleinova SdP, která ve volbách do poslanecké sněmovny získala 15,2 % a ve volbách do senátu 15 % všech odevzdaných platných hlasů. SdP volilo ve volbách do poslanecké sněmovny celkem 1 249 530 voličů, o zhruba 73 tisíc voličů více než nejsilnější vládní stranu, stranu agrární, která ve volbách v roce 1935 získala dohromady „jen“ 14,3 % hlasů (stranu volilo celkem 1 176 593 voličů).¹ Zásadní zlom ve směřování této sběrné strany sudetských Němců nastal vyvrcholením rozkolu mezi skupinou Kameradschaftsbundu razící teorii Spannismu a příznivci nacistického proudu v létě 1936 odchodem Waltera Branda, spoluzakladatele Sudetoněmecké fronty domoviny v roce 1933, předchůdkyně Sudetoněmecké strany, z SdP a z veřejného života. Sudetoněmecká strana, zmítající se doposud ve vnitrostranických sporech, se tedy nakonec distancovala od Kameradschaftsbundu, stmelila se na nacistickém základě a jednoznačně se začala orientovat na Berlín. Nastolení vnitřní jednoty Sudetoněmecké strany znamenalo současně i zpečetění definitivního rozchodu sudetských Němců s Čechy, resp. s Československou republikou. Dodatek k mnichovské dohodě pak rovněž československou vládu upozorňoval, že nebude-li do tří měsíců vyřešena otázka polské a maďarské menšiny v Československu cestou bilaterální dohody mezi zúčastněnými státy, stane se tento problém předmětem dalšího jednání čtyř mocností podepsaných pod mnichovským dokumentem.²

Nicméně s první republikou se od poloviny 30. let nerozcházel definitivně pouze Němci. Nadcházející přelomové a osudové období pro první Československou republiku, resp. pro její masarykovsko-benešovské základy předpovídaly výsledky posledních parlamentních voleb i na Slovensku. Zatímco v historických zemích zvítězila negativistická SdP se ziskem 19,4 % všech odevzdaných platných hlasů, které jí dalo celkem 1 220 439 voličů, což bylo o téměř 400 tisíc hlasů více, než v případě vládních agrárníků, které v západní polovině země podpořilo celkem „pouze“ 829 110 (13,2 %) voličů, na Slovensku pak s výraznou převahou zvítězil Autonomistický blok, který tvořily Hlinkova slovenská ľudová strana, Slovenská národná strana, Autonomní zemědělský svaz a polské menšinové politické uskupení Polskije stronnictwa w Czechoslovacii. Autonomistický blok zde zaznamenal ve volbách do poslanecké sněmovny výsledek ve výši 30,1 % odevzdaných platných hlasů (celkem jej podpořilo 489 641 voličů), čímž se tak toto volební uskupení stalo na Slovensku celkovým

¹ Viz Československá statistika – Svazek 134. Řada I. (Volby, Sešit 5), Volby do poslanecké sněmovny v květnu 1935 (dále jen ČSS, Volby 1935). Praha 1936, s. 10–11*, tab. 2.

² ČSS, Volby 1935, s. 9*, tab. 1; Poslanecká sněmovna ve IV. volebním období (dále jen PS IV. VO). Praha 1935, s. 10.

vítězem voleb do poslanecké sněmovny. Autonomistický blok dosáhl dobré výsledky i na Podkarpatské Rusi. V nejuvýchodnějším cípu republiky dosáhli autonomisté ve volbách do poslanecké sněmovny výsledku 14,9 % hlasů díky 46 044 voličům, kteří odevzdali své hlasy jednotné volební kandidátce autonomistických stran. Dosažený volební výsledek na Podkarpatsku znamenal ve volbách do poslanecké sněmovny pro Autonomistický blok třetí příčku za vítěznou Komunistickou stranou Československa, na kterou zde hlasovalo 25,6 % (79 400) voličů, a ji následující Republikánskou stranou zemědělského a malorolnického lidu, která na Podkarpatské Rusi obdržela 19,6 % (60 744) hlasů. I v tomto případě obsadil Autonomistický blok na Podkarpatské Rusi třetí příčku, a to díky 15,2 % (41 519) všech odevzdaných platných hlasů. I ve volbách do senátu se Autonomistický blok umístil na třetí příčce za vítěznými komunisty (25,8 %, 70 745 hlasů) a druhými vládními republikány (19,0 %; 52 063 hlasů).³

Výsledky posledních meziválečných parlamentních voleb dávaly jasně tušit, že se republika pomalu ale jistě začíná vnitřně rozkládat, resp. že se některé skupiny obyvatelstva začínají od republiky výrazně odklánět. Vnitropolitická situace státu se v polovině 30. let stala velmi křehkou. Politická opozice proti vládní politice nabírala na síle. Ovšem opozice již nebyla jen pouhou politickou opozicí, ale opozicí proti státu, proti první republice, resp. opozicí proti stávající ústavněprávní koncepci Československé republiky. Podíváme-li se na politická stanoviska opozičních stran a bezprostřední politický vývoj, můžeme konstatovat, že z osmi milionů odevzdaných hlasů ve volbách do poslanecké sněmovny podpořili tzv. opozici proti státu zhruba dva miliony sto tisíc, tj. zhruba čtvrtina všech voličů. V historických zemích se na protistátní platformě seskupila většina Němců, která se stále ve větší míře stavěla za Konrada Henleina. Slováci se na Slovensku jednoznačněji hlásili k autonomistickému politickému hnutí, které propagovalo pro Slovensko politickou, resp. teritoriální autonomii, jež byla neslučitelná s dosavadními ústavněprávními mantinely státu. Autonomistická politika byla na Slovensku podporována i výraznou maďarskou menšinou, jejíž národní politická reprezentace se pak v létě 1938 postavila oficiálně za požadavek vlastní autonomní správy maďarskojazyčných oblastí Slovenska. Obdobná byla i situace na Podkarpatské Rusi, kde většina rusínské politické reprezentace zahůrkla v důsledku laxního přístupu pražských vlád k mezinárodněprávnímu závazku Československa týkajícího se povinného zajištění autonomie podkarpatoruskému regionu. Vnitropoliticky slábnoucí republika pak dostávala další trhliny díky aktuálnímu zahraničněpolitickému vývoji, který začal směřovat velmi rychle k vítězství politiky revize versailleské mírové soustavy. Vítězství pak bylo triumfální: anšlus Rakouska v březnu 1938 a podpis

³ ČSS, Volby 1935, s. 9*, tab. 1; PS IV. VO, s. 10; Senát ve IV. volebním období (dále jen S IV. VO). Praha 1935, s. 9.

mnichovské dohody v září 1938. Jen naivní představitelé dohodových mocností si mysleli, že částečný ústupek Berlínu, resp. že částečná revize versailleské mírové soustavy nebude prejudikovat další praktické kroky politiky Berlína a vlád dalších zemí postavených na doktríně revize pařížské mírové soustavy. Mnichovská dohoda otevřela dveře nejen první vídeňské arbitráži, ale nepřímou i maďarskému obsazení Podkarpatské Rusi a následným dalším teritoriálním revizím ve středoevropském regionu.

Cesta k další revizi hranic československého státu po mnichovské dohodě nebyla dlouhá a následovala jízdní řád stanovený v bavorské metropoli. Nicméně byť se představitelé tehdejší již Česko-Slovenské republiky a Maďarského království ve smyslu ustanovení dodatku mnichovského diktátu sešli ve dnech 9.–13. října 1938 ke společným jednáním v Komárně, oboustranná schůzka zástupců obou států o odstoupení jižních, většinou maďarskojazyčných oblastí Slovenska Maďarsku, zůstala bez výsledku. Československo-maďarský spor tak nakonec vyřešilo arbitrážní rozhodnutí německého ministra zahraničních věcí Joachima von Ribbentropa a jeho italského resortního kolegy Galeazza Ciana z 2. listopadu 1938. Zajímavostí je, že i když se arbitrážního jednání účastnit nemohl, přijel na jeho místo konání, do Vídně, i předseda autonomní vlády Podkarpatské Rusi, Augustin Vološin. Stejně tak byl ve Vídni přítomen i předseda slovenské autonomní vlády Jozef Tiso, jenž se však rovněž nemohl arbitrážního jednání přímo účastnit.⁴

Na základě arbitrážního rozhodnutí musel československý stát ve dnech 5.–10. listopadu 1938 odstoupit Maďarsku značnou část nejen území jižního a východního Slovenska, ale i jihozápadní části Podkarpatské Rusi. Československý stát musel odevzdat Maďarsku území o celkové rozloze 11 830 km², na němž žilo 1 027 450 obyvatel. Z území Podkarpatské Rusi připadlo Maďarsku celkem 1 523 km² se 147 483 obyvateli, z nichž se k maďarské národnosti hlásilo 56,7 % (83 578).⁵ Na odstoupených územích maďarskému státu

⁴ Fedinec, Csilla – Vehes, Mikola (eds.): *Kárpátalja 1919–2009. Történelem, politika, kultúra*. Budapest 2010, s. 93. Z archivních dokumentů vyplývá, že československý ministr zahraničních věcí František Chvalkovský žádal hlavní moderátory vídeňské arbitrážní schůzky, šéfy německé a italské diplomacie, aby se před podpisem arbitrážního rozhodnutí o odstoupení jihoslovenského a jihozápadního podkarpatoruského území mohli alespoň v závěru schůzky, než připojí svůj podpis pod dokument odevzdávající inkriminovaná území Maďarsku, dostavit osobně i předseda slovenské i podkarpatoruské autonomní vlády. Ribbentrop však přítomnost obou politiků označil za zbytečnou a žádost nepodpořil. *Srov. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára* (Maďarský státní archiv Maďarského národního archivu; dále jen MNL–OL), K 27 (Miniszterelnökség – Ministerské předsednictví, dále jen ME), Minisztertanács (ministerská rada, dále jen MT), protokol z ministerské rady (dále jen MR) dne 3. 11. 1938 (dále jen den, měsíc, rok), bod 11, fol. 16–17.

⁵ Připomeňme zde pro celistvý pohled ještě i národnostní strukturu prvorepublikové Podkarpatské Rusi na základě údajů ze sčítání lidu v roce 1930. Ve dvanáctém roce existence první Československé republiky žilo na Podkarpatsku celkem 709 129 obyvatel, což bylo 4,9 % veškerého obyvatelstva republiky (celkový úhrn všech obyvatel činil tehdy 14 479 565). Nejpou-

žil i poměrně vysoký počet příslušníků československého národa. Na území vyčleněného ze Slovenska žilo celkem 272 337 (31,2 %) Čechoslováků, v případě jihozápadní části Podkarpatské Rusi přisouzeného k Maďarsku pak 16 466 (11,2 %) Čechoslováků.⁶ Ve srovnání s odstoupeným územím Čech, Moravy a Slezska Německu to bylo 41,3 % území odevzdaného Německu po mnichovské dohodě.⁷ Území československého státu se po mnichovské dohodě a vídeňské arbitráži scvrklo na 70,4 % své původní rozlohy.⁸ Díky listopadové, tzv. první vídeňské arbitráži přišlo Československo o zhruba 12 % území Podkarpatské Rusi.⁹ K Maďarsku bylo připojeno celkem 97 obcí Podkarpatska včetně tří významnějších měst: Užhorodu, Mukačeva a Berehova. Maďarský zábor Podkarpatské Rusi na základě vídeňské arbitráže se dotkl sedmi z celkového počtu čtrnácti zdejších politických okresů: Užhorod město, Užhorod venkov, Mukačevo město, Mukačevo venkov, Berehovo, Iršava a Sevluš, přičemž tři politické okresy připadly Maďarsku celé: Užhorod město, Mukačevo město a Berehovo.¹⁰ Z částečně odstoupených podkarpatoruských politických okresů připadlo nejvíce obcí maďarskému státu z okresu Užhorod venkov, celkem 21. Z okresu Sevluš bylo maďarskému státu odevzdáno 18 a z okresu Mukače-

četnější národní skupina obyvatelstva na Podkarpatsku Rusíni (v rámci sčítání označováni jako Rusové a Malorusové) dosahovala počtu 446 916 (63 % obyvatelstva Podkarpatské Rusi). Druhou nejpčetnější národní skupiny tvořili Maďaři s počtem 109 472 (15,4 %). Na třetím místě se umístili Židé s počtem 91 255 (12,9 %). Počet Čechoslováků činil na Podkarpatské Rusi v roce 1930 celkem 33 961 (4,8 %). Nevýrazněji zde byli zastoupeni Němci, a to v počtu 13 249 (1,9 %). Nejmenší počet ze sledovaných národností ve statistikách však dosahovali Poláci, kterých tu při druhém sčítání lidu bylo napočítáno celkem pouze 159 (0,02 %). Srov. ČSS – Svazek 98. Řada VI. (Sčítání lidu, Sešit 7), Sčítání lidu v Republice československé ze dne 1. prosince 1930, Díl I., Praha 1934, 9* (Přehled 36).

⁶ Z území Slovenska bylo Maďarsku postoupeno celkem 10 307 km² s 854 217 obyvateli, z nichž se 59 % (504 114) hlásilo k maďarské národnosti. Pod maďarskou správou se dostalo rovněž 37 087 Rusínů, z nichž větší počet, celkem 35 261 žil samozřejmě v jihozápadní části Podkarpatska přisouzeného Maďarsku. Současně musel československý stát na základě arbitrážního rozhodnutí z listopadu 1938 postoupit i menší území kolem Bratislavy rovněž třetí říši, pod jejíž správou byla tato území do roku 1945. Německu byly předány Děvín a Petržalka s jejich nejbližším okolím. Celkem se jednalo o 37 km² se 14 487 obyvateli, z nichž se většina hlásila k československé národnosti (8 338). K německé národnosti se hlásilo pouze 27,3 % (3 957) zdejších obyvatel. Srov. Seznam obcí a okresů Republiky česko-slovenské, které byly připojeny k Německu, Maďarsku a Polsku (druhé pozmeněné vydání), (dále jen SOORČS – Něm./Maď./Pol., 1939), Praha 1939, s. 5–6, viz zde tab. 1 a 2).

⁷ Z území Čech, Moravy a Slezska bylo Německu po mnichovské dohodě odevzdáno celkem 28 643 km². Srov. SOORČS – Něm./Maď./Pol., 1939, s. 5, tab. 1.

⁸ Srov. tamtéž. Nová celková rozloha Česko-Slovenska po územních ztrátách v důsledku mnichovské dohody a první vídeňské arbitráže činila 98 912 km² a celkový počet obyvatelstva klesl na 9 680 068, z nichž bylo 3,9 % (377 830) Němců, 1,04 % (100 379) Maďarů a 0,04 % (4 157) Poláků. Srov. SOORČS – Něm./Maď./Pol., 1939, s. 5–6, viz zde tab. 1 a 2.

⁹ Srov. SOORČS – Něm./Maď./Pol., 1939, s. 5, tab. 1).

¹⁰ Okresy byly pojmenovány podle jejich sídelního města: Užhorod (maď. Ungvár, dnes Ужгород, Mukačevo (maď. Munkács, dnes Мукачеве / Мукачево), Berehovo (maď. Beregszász, dnes Берегове, Sevluš (maď. Szőlós / Nagyszőlós, dnes Виноградів), Iršava (maď. Ilosva, dnes Іршава).

vo venkov pak 14 obcí. Pouze jedna obec se pak dostala na území maďarského státu z okresu Iršava.¹¹

Nová hranice mezi tehdejšími Česko-Slovenskem a Maďarským královstvím se po listopadové vídeňské arbitráži posunula na linii vytyčenou těmito obcemi dle jejich dnešních názvů v ukrajinštině: *Сторожниця – Ужгород – Великі Геївці – Холмець – Велика Добронь – Батрадзь – Баркасове – Гут – Жнятино – Ключарки – Мукачеве – Форнош – Яноші – Берегове – Квасове – Верхні Ремети – Шаланки – Оросієве – Перехрестя – Вилок – Матієво – Чорнотисів*.¹²

Podle oficiálního prohlášení předsedy autonomní vlády Karpatské Ukrajiny Augustina Vološina z 8. března 1939 měl vídeňskou arbitráží zmenšený podkarpatoruský region zhruba 640 tisíc obyvatel, z nichž bylo 75 % Rusínů, resp. Ukrajinců, 12,8 % Židů, 4,1 % Maďarů, 3,8 % Čechů a Slováků a 1 % Němců.¹³

Výsledek listopadového arbitrážního rozhodnutí, co se týče Podkarpatské Rusi, však Budapešť plně neuspokojila. Cílem Maďarska bylo obsazení celého Podkarpatska a vytvoření společných maďarsko-polských hranic. Myšlenka společné hranice však nebyla cizí ani Varšavě. Maďarská diplomacie proto v případě Podkarpatské Rusi prosazovala řešení její teritoriální příslušnosti referendem. Společnou maďarsko-polskou hranici podporovala i Itálie. Nicméně vzhledem k nesouhlasu Německa začal Řím nabádat Budapešť v podkarpatoruské otázce k opatrnosti. Maďarská vláda přitom operovala s hlášeními svých informátorů na podkarpatoruském regionu, kteří maďarskou vládu ujišťovali, že 90 % obyvatelstva Podkarpatské Rusi je pro připojení celého podkarpatoruského území s autonomním statutem k Maďarsku.¹⁴

Berlín se ve věci dalších teritoriálních požadavků Maďarska držel zpátky. Ba naopak, Německo bylo s horlivostí Budapešti poměrně znepokojeno a obávalo se jakéhokoliv neplánovaného jednostranného spontánního ozbrojeného konfliktu ze strany Maďarska vůči Česko-Slovensku, který by poškodil dlouhodobé zájmy Berlína. Zajímavé je v této souvislosti názor německého vyslance v Polsku zdůrazněný maďarskému vyslanci ve Varšavě v rámci delšího rozhovoru obou diplomatů k aktuálním politickým otázkám počátkem února 1939. Jeho excelence Hans-Adolf von Moltke upozorňoval maďarského vyslance Andráse Horyno ve Varšavě,¹⁵ že Maďarsko si za nedostatečnou korekci svých hranic v rámci listopadové vídeňské arbitráže může pouze a jen samo. Německý diplomat byl přesvědčen, že mnohem jiná mohla být situace ještě před uzavřením

¹¹ Srov. SOORČS – Něm./Maď./Pol., 1939, s. 21. Jedinou obcí připojenou k Maďarsku z politického okresu Iršava byla obec Šalanky (dnes Шаланки, maď. Salánk), srov. tamtéž.

¹² Přibližná hranice mezi Česko-Slovenskou republikou a Maďarským královstvím vymezená dle údajů in: Fedinec – Vehes, s. 94–95.

¹³ Fedinec, s. 317.

¹⁴ MNL–OL, K 27, ME, MT, 21. 11. 1938, bod 1, fol. 2–3.

¹⁵ Vyslancem v Polsku od 27. března 1935 do listopadu 1939.

mnichovské dohody. Tehdy bylo podle něj možné více sledovat politicko-historické zásady při vznášení teritoriálních požadavků, kdežto po Mnichovu, který byl dle německého vyslance realizován na etnografickém principu, se již prostor pro takovou možnost nenabízel. Moltke zde narážel na neochotu Budapešti, resp. konkrétně samotného regenta Miklóse Horthyho de Nagybánya, který spolu s bývalým ministrem zahraničních věcí Kálmánem Kányou před Mnichovem kategoricky odmítali souhlasit se společným vojenským vpádem do Československa. Tuto zdrženlivost z maďarské strany označil Německý vyslanec za hlavní příčinu toho, že maďarské teritoriální požadavky nebyly naplněny zcela podle představ Budapešti.¹⁶

Berlín se však v souvislosti s podkarpatoruskými požadavky snažil Budapešť mírnit i s odkazem na to, že Maďarsko by mělo být s ohledem na dané okolnosti spokojeno i se stávajícími dosaženými územními zisky. Říšský ministr zahraničí Ribbentrop upozorňoval při své návštěvě Varšavy koncem února 1939 tamního maďarského vyslance Horyho potažmo k dalším podkarpatoruským zájmům Maďarska, že on sám dokázal jen velmi těžší přimět ve Vídni československého ministra zahraničních věcí Františka Chvalkovského, aby přistoupil na připojení k Maďarsku i národnostně již významně již promíslených podkarpatoruských měst jakými byly Užhorod a Mukačevo.¹⁷

Budapešť se ovšem navzdory nesouhlasu Německa pokusila nedlouho po vídeňské arbitráži získat za zády Berlína podporu Itálie pro svou jednostrannou vojenskou akci na Podkarpatsku, kterou plánovala podniknout již v měsíci listopadu 1938 s cílem dalšího územního záboru nad rámec vídeňské arbitráže. Rozhodnutí o jednostranné vojenské akci padlo na mimořádném zasedání maďarské vlády 18. listopadu 1938. Proti této svévolné akci Maďarska však Berlín okamžitě protestoval a na druhý den odevzdal prostřednictvím svého vyslance v Budapešti maďarské vládě protestní notu proti takovým nebezpečným zahraničněpolitickým aktivitám. Budapešť pod dojmem pobouření Berlína ihned couvla a maďarský ministr zahraničních věcí Kálmán Kánya okamžitě přislíbil Německu, že Maďarsko neužije síly vůči Podkarpatské Rusi, aby obsadilo další jeho území. Z výše zmíněného rozhovoru maďarského vyslance s Ribbentropem koncem února 1939 ve Varšavě vyplývá, že Berlín nesouhlasil

¹⁶ MNL-OL, Külügyminisztérium (Ministerstvo zahraničních věcí; dále jen K), Politikai Osztály (Politický odbor), K 63 – 70 csomó (dále jen „cs.“) – 635/1939. pol., přísně důvěrná souhrnná zpráva maďarského vyslance ve Varšavě Andráse Horyho o jeho rozmluvě s německým vyslancem ve Varšavě Hans-Adolfem von Moltkem ministerstvu zahraničních věcí ze dne 2. února 1939 s předmětem: Beszélgetésem a nagykövettel, a német-magyar viszonyról, Magyarország politikai kilátásairól, Ribbentrop varsói konverzációnról s a német kolonialis igényekről.

¹⁷ MNL-OL, tamtéž, 628/pol. 1939. Přísně důvěrná souhrnná zpráva maďarského vyslance ve Varšavě Andráse Horyho o jeho rozhovoru s německým ministrem zahraničních věcí Joachimem von Ribbentropem maďarskému ministerstvu zahraničních věcí ze dne 26. února 1939 s předmětem: Beszélgetésem a német külügyminiszterrel.

s maďarskými plány zejména s odkazem na to, že Praha měla mít tehdy k dispozici 250 tisíc mužů ve zbroji a Německo nemělo mít žádnou možnost Maďarsko vojensky jakkoliv podpořit, čímž by ozbrojené vystoupení Budapešti vůči Československu na Podkarpatské Rusi zůstalo jen na úrovni izolované československo-maďarské války, která by blamovala celou vídeňskou arbitráž. Podle londýnských *Timesů* byl za brzkou rezignací dlouholetého šéfa maďarské diplomacie Kányi 28. listopadu¹⁸ právě nesouhlas Německa se společnou maďarsko-polskou hranicí. Nutno zde připomenout, že autonomní vláda Podkarpatské Rusi, resp. Karpatské Ukrajiny naopak spoléhala v Německo jako garanta existence tohoto regionu ve stávající teritoriální podobě. To koncem listopadu potvrdil před sekretářem německého vyslanectví v Praze Hamilkarem Hoffmannem i předseda autonomní vlády Karpatské Ukrajiny Vološin. Stalo se tak při společném slavnostním obědě v Chustu, který německý diplomat uspořádal na počest vůdčích představitelů autonomního regionu. Hoffmann se pak později, 9. března 1939, stal druhým německým konzulem na nedávno ustaveném konzulátu Německé říše v novém správním sídle podkarpatoruského regionu, Karpatské Ukrajiny, kterým se po zabrání Užhorodu maďarským státem stalo město Chust poblíž rumunských hranic.¹⁹

Vnější okolnosti však velmi záhy začaly nahrávat dalším teritoriálním ambicím Budapešti na Podkarpatsku. Odhodlanost Budapešti zabrat další území tohoto nejvýchodnějšího cípu rozpadajícího se Česko-Slovenska rostla s plány Berlína obsadit zbytek historických zemí pomnichovského československého státu a s plány Slovenska na vyhlášení nezávislosti. Již 10. března se maďarská vláda dohodla na tom, že obsadí-li Německo zbytek historických

¹⁸ Kányi zastával post ministerstva zahraničí od 4. února 1933.

¹⁹ MNL–OL, K 63 – 70 csomó – cit dok. 628/pol. 1939. (M. Kir. Külügyminisztérium); Fedinec, s. 301, 303 a 317. Německý konzulát v Chustu byl ustaven na základě rozhodnutí Berlína o zřízení nových německých konzulátů z 1. února 1939. Prvním německým konzulem v Chustu byl Walter Spletstösser, který do Chustu přijel 13. února 1939. Srov. Fedinec, s. 314 a 315. Proti chování v textu jmenovaného německého konzula na Podkarpatské Rusi však později, po obsazení celého Podkarpatska maďarským státem, měli Maďaři časté výhrady. Konzulova činnost byla pozdější dočasnou maďarskou vojenskou správou Podkarpatské Rusi označována za protimaďarskou a na tuto skutečnost byla v různých souvislostech Budapešť často upozorňována. Stížnosti interimní maďarské vojenské administrativy na Hamilkara Hoffmanna se týkaly např. jeho neoprávněného vměšování do maďarských vnitřních záležitostí, zejména co se týče úředních opatření orgánů vojenské správy podkarpatoruského regionu vůči jeho obyvatelům, kteří se obsazením Podkarpatska stali plnohodnotnými státními občany Maďarského království. Srov. MNL–OL, K 63 – 71 cs. – 53./10., vkf.közig.–1939, resp. 3450 sz., dok. maďarského generálního štábu určený ministru zahraničních věcí ze dne 4. července 1939 s předmětem Huszt-i német konzul illetéktelen beavatkozásai magyar belügyekbe, a přílohy dokumentu: dopis německého konzula na Podkarpatské Rusi maďarské vojenské administrativě z 31. března 1939 a hlášení generálporučíka Bély Novákovitse, který stál v čele dočasné maďarské vojenské administrativy na Podkarpatské Rusi č. 6312/1939 z 26. června 1939 s předmětem Német huszti konzulátus beavatkozása magyar állampolgárokkal szembeni hatósági eljárásba.

zemí československého státu a vyhlásí-li Slovensko nezávislost, maďarská armáda obsadí zbytek podkarpatoruského regionu, a to i v případě, nedá-li k tomu Berlín souhlas.²⁰

Události následujících dnů nabraly rychlý spád. Zahraničněpolitický vývoj ve středoevropském regionu začal nahrávat do karet Budapešti. Dne 14. března 1939 vyhlásil slovenský autonomní sněm samostatnost Slovenska. O den předtím prohlásil polský ministr zahraničních věcí Józef Beck jednoznačně v polském senátu, že Polsko podporuje další územní požadavky Maďarska vůči Karpatské Ukrajině. Polský ministr zahraničí obsáhleji odůvodňoval opodstatněnost připojení zbytku Podkarpatské Rusi k maďarskému státu na parlamentní půdě již 11. března, kdy se karpatoruské otázce věnoval v rámci svého vystoupení před zahraničním výborem senátu. Šéf polské diplomacie se před členy senátního výboru vyjádřil, že podle jeho mínění se na Podkarpatsku neprojevil naplno rusínský národní směr, resp. že podkarpatoruské obyvatelstvo nedospělo k nějakému jednoznačnému jednotnému politickému směru a proto i s ohledem na historickou hospodářskou provázanost tohoto regionu s bývalým Uherskem, ke kterému po staletí podkarpatoruský region patřil, je jeho připojení zpět k Maďarsku tím nejpříjemnějším řešením potažmo k budoucnosti Podkarpatska a jeho obyvatel. V připojení zbytku Podkarpatské Rusi zpět k Maďarsku tak polský ministr zahraničí viděl uspokojení nejen očekávání maďarského státu, ale i základních zájmů rusínského lidu. Beck upozornil, že až doposud ho nic nepřesvědčilo o nesprávnosti tohoto řešení podkarpatoruské otázky.²¹

Budapešti bylo jasné, že osud československého státu je zpečetěn a že dozrála kýžená chvíle naskýtající Maďarsku prostor pro obsazení zbytku Podkarpatska. Navíc maďarská diplomacie registrovala z Berlína signály, které dávaly jasně tušit, že se pro německou diplomacii stává podkarpatoruská otázka marginální a druhořadou záležitostí. Například 10. března 1939 informoval maďarský vyslanec v Polsku András Hory maďarského ministra zahraničních věcí hraběte Istvána Csákyho²² o tom, že se říšský vůdce SS Heinrich Himmler při své návštěvě v Polsku vyjádřil, že ho otázka Podkarpatské Rusi vůbec nezajímá. Takovéto vyjádření od vysoce postaveného politika třetí říše bylo pochopitelně možné interpretovat v mnohem širších souvislostech aktuální modulace vývoje priorit německé zahraniční politiky. Nicméně těsně před vyhlášením samostatnosti Slovenska pak i sám říšský kancléř Adolf Hitler tlumočil maďarské vládě, že Německo uzná vyhlášení nezávislosti Slovenska, ale že karpatoruské vládě

²⁰ Fedinec, s. 318.

²¹ MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 84/pol, zpráva maďarského vyslance ve Varšavě Horyho maďarskému ministru zahraničních věcí hraběti Istvánu Csákymu z 12. března 1939 s předmětem: Beck külügyminiszter fejtegetései a szenátusi külügyi bizottság előtt; Fedinec, s. 318.

²² Post maďarského ministra zahraničních věcí zastával od 10. prosince 1938 do své smrti 27. ledna 1941.

nedá po dobu 24 hodin podobné uznání jako slovenskému státu. Svolil tak, aby Maďarsko během této doby vyřešilo ve vlastní režii podkarpatoruskou otázku ve svůj prospěch.²³

Budapešť na vyhlášení samostatnosti Slovenska okamžitě zareagovala předáním nóty československé vládě prostřednictvím jejího vyslance v Budapešti Miloše Kobra. V něm Maďarsko vyjádřilo přesvědčení, že Praha vezme projevení svobodné vůle slovenského, německého a maďarského obyvatelstva na Slovensku na vědomí s odpovědným právně-historickým pohledem na věc a že jej bude respektovat. Budapešť s odvoláním na vážné pohraniční incidenty z posledního období na arbitrážních maďarsko-československých hranicích, které budí zdání nadměrné účelové vojenské aktivity pražské vlády v tomto prostoru, jež by mohly napovídat chystaný útok proti nezávislému Slovensku, po Praze požadovala nejen okamžité propuštění internovaných maďarskojazyčných osob na Podkarpatsku a zastavení jejich pronásledování, ale i zajištění jejich osobní bezpečnosti i bezpečnosti jejich majetku. Maďarská vláda po Praze při příležitosti vyhlášení samostatnosti Slovenska žádala, aby do 24 hodin neprodleně zahájila stažení všech svých vojsk z podkarpatoruského regionu, ba co víc, aby poskytla zbraně maďarským oddílům domobrany, které by se měly starat o zajištění pořádku na podkarpatoruském území během a po stažení československých vojsk. Budapešťská vláda současně Prahu varovala, že jí v žádném případě nezůstane lhostejný případný ozbrojený útok na Podkarpatsku dislokovaných československých, resp. tehdy již de facto česko-moravských vojsk proti Slovensku na slovensko-podkarpatoruském pomezí. Na závěr své ultimativní nóty Budapešť po Praze žádala odpověď do dvanácti hodin od jejího předání československému vyslanci. V opačném případě měla padnout plná zodpovědnost za případný další vývoj událostí na bedra pražské vlády.²⁴

Diplomatická nóta byla československé straně předána ještě 14. března 1939, přesně ve čtvrt na tři odpoledne. Československý vyslanec měl při jejím převzetí vyjádřit překvapení nad tím, že nóta činí rozdíl mezi Slovenskem a Podkarpatskem, resp. že pražská vláda není v maďarském diplomatickém dokumentu označena jako československá vláda. Z hlášení o předání nóty československému diplomatickému zástupci v Budapešti však vyplývá, že její předání proběhlo bez zbytečného zdržování a že stálý zástupce maďarského ministra zahraničních věcí János Vörösi²⁵ nechtěl s pražským vyslancem zbytečně

²³ MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 80/1939. pol, zpráva maďarského vyslance ve Varšavě Horyho maďarskému ministru zahraničních věcí hraběti Istvánu Csákyemu z 10. března 1939 s předmětem: Himmler nyilatkozata a ruszinszkói kérédszól; Fedinec, s. 318.

²⁴ MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 1186/1939. pol., nóta maďarské vlády podepsaná ministrem zahraničních věcí hrabětem Istvánem Csákyem československé vládě ze dne 14. března 1939. Textace nóty zde ve francouzském a maďarském jazyce.

²⁵ Post stálého zástupce ministra zahraničních věcí zastával od 13. prosince 1938 do 15. září 1941. V období od 20. listopadu 1935 do 11. prosince 1938 působil na maďarském vyslanectví v Praze.

diskutovat nad jeho postřehy, naopak Kobra vyzval, aby dokument neprodleně doručil adresátovi. Dobré polsko-maďarské vztahy s ohledem na podkarpatskou otázku pak ilustruje zájem polského ministra zahraničních věcí Becka o ultimativní nótu, o jejíž znění zvláště Budapešť požádal skrze maďarského vyslance ve Varšavě Horyho s tím, že je polská strana připravena se případně k nótě připojit.²⁶

Zhruba po pěti měsících se tak začala psát další stěžejní kapitola v dějinách podkarpatoruského regionu. Zatímco Berlín začal ráno 15. března 1939 obsazovat po souhlasu „československého“ prezidenta Emila Háchy zbytek Čech a Moravy, překročily maďarské jednotky prakticky permanentně neklidné arbitrážní hranice, resp. ještě zatím jen demarkační linii mezi Maďarskem a Podkarpatskem z listopadu 1939 a začaly obsazovat zbytek podkarpatoruského regionu.²⁷ O tom, že Německo dalo ruce pryč od Karpatské Ukrajiny, se mohl přímo přesvědčit i předseda karpatoukrajinské vlády Augustin Vološin, který se okamžitě po vstupu maďarských vojsk na území Podkarpatska obrátil na Berlín s dotazem, jaký vztah třetí říše aktuálně ke Karpatské Ukrajině zaujímá.²⁸

²⁶ MNL–OL, K 63 – 71. cs. – 1198/1939. pol., nepodepsané hlášení o předání diplomatické nóty maďarské vlády československému vyslanci v Budapešti Miloši Kobrovi. Československý vyslanec v Budapešti odevzdal maďarské straně odpověď na její diplomatickou nótu v jedenáct hodin večer 14. března. Z blíže nespecifikované zprávy o předání odpovědi Prahy na maďarskou nótu však vyplývá, že Kobra při této příležitosti komunikoval přímo i s Chustem, pravděpodobně s armádním generálem Lvem Prchalou, vojenským velitelem Podkarpatské Rusi, resp. ministrem vnitra autonomní Vološinovy vlády. Vyslanec si při předávání odpovědi stěžoval, že je již jen pouhým „listonošem“, protože zatím sice nebyl úředně zproštěn zastupování i Karpatské Ukrajiny, ale že k tomu velmi brzy dojde, a proto vyzval maďarské ministerstvo zahraničí, aby napříště komunikovalo s Chustem přímo. Současně se také odvolával na špatné telefonické spojení s Chustem a proto upozorňoval, že kdyby měla maďarská strana nějaké námitky k odpovědi, že to je jen výsledkem špatného telefonického spojení, kdy byl sotva schopen porozumět, co mu z Chustu sdělují. Srov. MNL–OL, K 63 – 71. cs. – 1318/939, blíže nespecifikované hlášení o převzetí odpovědi na maďarskou diplomatickou nótu od československého vyslance Miloše Kobru. K zájmu polského ministra zahraničí o znění maďarské ultimativní nóty československé vládě viz tamtéž, 5354 (pův. č. dok.), šifrovaná telefonická depeše maďarského vyslance v Polsku Andráse Horyho maďarskému ministru zahraničních věcí hraběti Istvánu Csákymu z 14. března 1939 s časem odeslaní v 17:40 hodin. Maďarský ministr zahraničí si však nepřál separátní sdělení znění ultimativní nóty šefovi polské diplomacie, která byla postoupena Praze s odvoláním na to, že text vejde ve známost přes Maďarskou tiskovou kancelář. (Srov. ručně napsanou poznámku pod strojopisem cit. telegramu maďarského vyslance z Varšavy z 14. března 1939.)

²⁷ Arbitrážní hranice mezi Maďarskem a Podkarpatskem neměla ještě oficiální stvrzení definitivních státních hranic jako v případě nové slovenské hraniční linie s Maďarskem.

²⁸ V této souvislosti vzbuzuje pozornost telegram adresovaný Augustinu Vološinovi do Chustu, který byl podán 16. března 1939 v 10:20 hodin odpoledne pod č. 242 na poště v Příbrami a který se dostal do rukou zástupců maďarské královské pošty při přebírání chustského poštovního úřadu a vzhledem k jeho zahraničněpolitickému obsahu byl následně postoupen ministerstvem obchodu a dopravy ministerstvu zahraničních věcí. Telegram byl tohoto stručného znění: „= Nechaj vlada prose o niemeckij protektorat = sulika +“. Viz MNL–OL, K 63 – 71. cs. – 119394/1939, IV. 4, dopis vrchního ředitele maďarské královské pošty z pověření ministra obchodu a dopravy adresovaný maďarskému ministru zahraničí ze dne 11. červen-

Odpověď z říšského ministerstva zahraničních věcí, která dorazila po poledni, byla jasná. Karpatoukrajinská vláda byla Berlínem vyzvána, aby nevzdorovala maďarské armádě, protože není aktuálně v moci Berlína, aby rozšířila svůj protektorát Čech a Moravy i na Karpatskou Ukrajinu. O patronát třetí říše nad samozvanou republikou Karpatská Ukrajina se jménem čtvrté Vološinovy vlády usiloval i ministr zahraničí nového státního, ovšem neživotaschopného státního útvaru na území bývalého Československa, Július Révay. Ten se v čase obsazování zbytku podkarpatoruského regionu maďarskými jednotkami se souhlasem Berlína zdržoval ve Vídni, kde měl dopoledne 16. března 1939 jednat s Arthurem Seyss-Inquartem, bývalým posledním rakouským spolkovým kancléřem, tehdy již říšským ministrem bez portfeje.²⁹ „Šéf diplomacie“ Karpatské Ukrajiny měl dopisem kontaktovat i vídeňská diplomatická zastupitelství všech států účastnících se podpisu Mnichovské dohody, v němž měl žádat mocnosti, zejména Itálii a Německo, aby vzaly Karpatskou Ukrajinu pod svou ochranu. Nicméně stanovisko Berlína bylo již jasné. Vološinova proněmecká orientace tak nepřinesla kýžené plody. I přesto, že předseda autonomní karpatoukrajinské vlády tlumočil již 27. listopadu 1938 Berlínu skrze pozdějšího německého konzula, u příležitosti výše zmíněného slavnostního oběda pořádaného německým konzulem, že politická reprezentace autonomní Karpatské Ukrajiny počítá v zájmu jejího dalšího zachování těsné spolupráce s Německem. Rodící se autoritativní autonomní politický systém Karpatské Ukrajiny vycházel Německu maximálně vstříc. Například zatímco všechny další politické strany byly karpatoukrajinskou autonomní vládou již 29. října 1938 zakázány, vydal dne 2. února 1939 předseda autonomní vlády Vološin oběžník, že příslušníci německého národa mohou na území Karpatské Ukrajiny nezávisle na jejich státní příslušnosti zakládat vlastní strany a svobodně používat hákový kříž.³⁰

Nadbíhání karpatoukrajinské politické reprezentace Němcům tak vyznělo naprázdno. Předseda karpatoukrajinské ministerské rady Vološin se však ještě pokusil řešit situaci diplomatickou cestou. Rozhodl se do Budapešti vyslat emisary s cílem vyjednat přijatelný modus vivendi mezi oběma státy, resp. mezi Maďarským královstvím a samozvanou Karpatskou Ukrajinou, jejíž nezávislost a ústavněprávní mantinely nebyly potvrzeny ani původním autonomním

ce 1939 s předmětem Huszt postahivatalnál talált távirat s příloženým originálem citovaného telegramu (evid. číslo maď. min. zahr. 3707).

²⁹ Révay měl poté odcestovat i do Maďarska, svou cestu však kvůli dalším jednáním ve Vídni v zájmu protektorátní ochrany Německa nad Karpatskou Ukrajinou nakonec odložil. Viz MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 5406, šifrovaný telegram šéfa maďarského generálního konzulátu ve Vídni Arnolda van der Venneho z 16. března 1939 s časem odeslání ve 20:50 hodin.

³⁰ MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 5406, cit. šifrovaný telegram šéfa maďarského generálního konzulátu ve Vídni Arnolda van der Venneho z 16. března 1939; Fedinec, s. 294, 303, 314 a 319.

zemským sněmem,³¹ který se ještě toho času nesešel a již k tomu neměl ani příležitost, protože maďarské jednotky již operovaly na Podkarpatsku a cílem východní berehovské vojenské skupiny maďarských vojenských sil přebírajících území pod svou kontrolu bylo i obsazení správního střediska regionu, Chustu.

Proněmecká orientace Augustina Vološina, resp. podkarpatoruských autonomních vlád, posléze vlády nezdařené samostatné Karpatské Ukrajiny byla ve svém výsledku důsledkem nejednoznačného postavení Berlína k Podkarpatské Rusi, navzdory tomu, že na území Podkarpatska probíhala průběžná německá propaganda, díky které region vzhlížel stále sebejistěji k třetí říši. Horlivou proněmeckou situaci na Podkarpatské Rusi ilustrovala i jedna z mnoha maďarských situačních zpráv z tohoto regionu. Například podle jedné takové zprávy o situaci na Podkarpatské Rusi se měli tamní

³¹ Volby do třiceti dvou místního autonomního zemského sněmu Karpatské Ukrajiny se konaly 12. února 1939 a připravila ji ještě česko-slovenská vláda Rudolfa Berana. Duch voleb však již plně odpovídal autoritativním tendencím druhé republiky, která již nebyla z hlediska politicko-spoločenských poměrů zdaleka srovnatelná s první republikou. Připomeňme zde krátce, že Beranova vláda prosadila ještě v závěru roku 1938 (15. prosince) v Národním shromáždění návrh tzv. zmocňovacího zákona. Byl to první radikální zásah Beranovy vlády do předmnichovských demokratických struktur, kterým byla v československém státě zlikvidována demokracie. Zákonodárná moc byla plně delegována na vládu, která měla po dobu dvou let právo nahrazovat zákony vládními nařízeními. S vládním návrhem tehdy v parlamentu nesouhlasil ani bývalý vůdčí představitel maďarské menšiny hrabě János Esterházy, výkonný předseda negativistické Maďarské sjednocené strany (EMP), která od roku 1936 sdružovala obě parlamentní maďarské národní strany, jež byly po celou dobu trvání první republiky v opozici proti československým vládám a permanentně kritizovaly ústavněprávní mantinely první Československé republiky. Esterházy se stal po první vídeňské arbitráži jediným maďarským zákonodárcem torzovitěho Národního shromáždění v jeho čtvrtém volebním období. I Esterházy kritizoval autoritativní způsob Beranova kabinetu a ve sněmovně s odkazem na to, že „odporuje ideám parlamentarizmu a zabezpečuje jednotlivcom dosiaľ neslýchanú plnú moc a práva širokých rozmerov, čo sa vlastne rovná určitej odrude diktatúry“ odmítl hlasovat pro přijetí uvedeného vládního návrhu. Volič v zemských volbách na Podkarpatské Rusi mohl odevzdat hlas pouze jednotné kandidátní listině, kterou sestavila jednotná nacionalistická strana Ukrajinské národní sjednocení (Українське Національне Об'єднання, UNO). Ta byla ustavena 18. ledna 1939 na základě Vološinova nařízení. Strana byla otevřená pro vstup pouze příslušníkům ukrajinské národnosti. Její předsedou se stal Fedor Révay. Výhradní pozici UNO na karpatoukrajinské politické scéně pak zajistila sama pražská vláda, která 21. ledna 1939 zastavila činnost všech dalších politických stran na Karpatské Ukrajině. UNO se tímto stala prakticky státní stranou. Program strany byl silně nacionalistický a usiloval o maximální kontrolu všech oblastí společensko-politického života na Karpatské Ukrajině, jehož cílem byla důsledná ukrajinizace škol, tisku, kin, divadel. Učitelé, novináři, spisovatelé, umělci, tvůrci duševních hodnot měli být jen rasově čistí Ukrajinci. Strana považovala za svůj vzor německou NSDAP a volala po ukrajinském celkem typu Mussoliniho a Hitlera. Voleb do autonomního zemského sněmu se zúčastnilo celkem 92,5 % oprávněných voličů (265 072). UNO obdrželo celkem 92,4 % (244 992) hlasů. Proti jednotné kandidátce UNO odevzdalo svůj hlas 6,7 % (17 752) voličů. Neplatných hlasů bylo 0,8 % (2 328). V obcích, kde UNO obdržela 98 %, byly vztýčeny bílé vlajky. Celkem se tak stalo v případě 187 obcí. Předsedou sněmu se pak stal Augustin Štefan a místopředsedou Fedor Révay. Srov. Švorc, Peter, *Zakletá zem. Podkarpatská Rus 1918–1946*. Praha 2007, s. 248–249 a 300. Těsnopisecké zprávy poslanecké sněmovny, IV. volební období, 7.–8. zasedání, 1938, schůze 143–159, viz TZ o 157. schůzi poslanecké sněmovny N. S. R. Č. dne 14. prosince 1938, s. 5; Fedinec, s. 312 a 315.

rusínští obyvatelé stále častěji zdravít „Sláva bratru Hitlerovi a tatičkovi Vo-lošinovi“. Nicméně jak bylo výše vidět, Berlínu nebyl osud Podkarpatské Ru-si přeci jen lhostejný, takže nikdo se nemohl v regionu zahraničněpoliticky angažovat, aniž by se střetl s geopolitickými zájmy třetí říše. To platilo ne-jen v případě Maďarska, ale i polského státu, kde se rovněž objevovaly úvahy o možnosti jeho vojenské angažovanosti na Podkarpatsku. Jakékoliv podob-né ambice polských politických činitelů však Berlín kategoricky odmítal. To-těž ovšem platí samozřejmě i v případě možné vojenské akce rumunské armá-dy na východě Podkarpatské Rusi. Nicméně nervozita Bukurešti vyplývající z maďarského obsazování podkarpatoruského regionu však pramenila přede-vším z obav z dalších revizí trianonských hranic, protože následujícím reál-ným adeptem revizních kroků Maďarska pod ochranou Berlína byla logicky maďarsko-rumunská hranice. Tento aspekt potvrzoval i postoj rumunského vyslance v Římě Alexandru Duiliu Zamfirescu během jeho kontaktu s ma-ďarským vyslancem v Itálii baronem Frigyesem Villányim, který Budapeš-ťi referoval, že z chování rumunského vyslance je zřejmé, že velká nervozita Bukurešti v souvislosti s maďarským vojenským vpádem na Podkarpatsko pramení z uvědomění si skutečnosti, že nyní bude na řadě Rumunsko. To, že podkarpatoruská politická reprezentace do poslední chvíle doufala v ochranu Německa, potvrzuje i služební návštěva právníka a politického činitele Pod-karpatské Rusi, resp. ministra financí a ministra pro komunikaci Julija Braš-čajka spolu s bývalým členem československého Národního shromáždění Mi-kulášem Dolinaim na maďarském ministerstvu zahraničních věcí 17. března 1939 z pověření předsedy ministerské rady samozvané Karpatské Ukrajiny Augustina Vološina.³² Oba podkarpatoruští aktivisté měli tehdy v Budapešti jednat na základě pověření vlády Karpatské Ukrajiny, za níž dle jejich sdělení mělo stát 90 % obyvatel. Podle zástupce maďarského ministerstva zahranič-ních věcí, který oba podkarpatoruské činitele přijal, bylo jejich hlavním cílem evidentně účelové ospravedlnování se, proč se zástupci autonomní Karpatské Ukrajiny obrací na Budapešť teprve až nyní. Braščajko příznával, že předsta-vitelé Karpatské Ukrajiny byli od října řízeni oficiálními německými kruhy, které až do poslední chvíle před nimi tajily, že Berlín svůj postoj v podkar-patoruské otázce již změnil a že v ní zaujme stanovisko nezainteresovanosti. Karpatoukrajinský emisar rovněž nepřímo přiznal, že podkarpatoruští před-stavitelé včetně jeho samotného udělali chybu, když maďarskou stranu, kte-rá je na tuto skutečnost opakovaně upozorňovala, ignorovali. Podle Braščajka dostávali na Podkarpátí z Berlína takové instrukce, aby se soustředili na kul-turní výchovu ukrajinského lidu v zájmu posílení jejich národně identické-ho kolektivního vědomí, kterému mělo přispět i důsledné obsazování úra-

³² Viz zde dále blíže ještě vlastní text.

dů Ukrajinci. Chování Berlína tak mělo naznačovat skutečný zájem třetí říše o patronát na Karpatskou Ukrajinou.³³

Na arbitrážní hraniční linii mezi Maďarskem a Karpatskou Ukrajinou mezitím opětovně zavládlo větší napětí, a to již v exponovaný den 14. března 1939, kdy se reálně rozpadl československý stát. Maďarská tisková kancelář³⁴ hlásila ten den, že na maďarsko-rusínské hranici je slyšet střelba prakticky po celém jejím úseku. Neklidnou situaci potvrzovala i vojenská hlášení z místa adresovaná náčelníku generálního štábu maďarské královské armády do Budapešti. Podle těchto raportů například hodinu a půl po půlnoci 14. března 1939 byl u obce Dravce³⁵ jihovýchodně od Užhorodu proveden na tamní maďarskou stálou silniční pohraniční hlídku na místní komunikaci směřující ven z obce směrem na Mukačevo ozbrojený útok „českých sil“ zhruba o velikosti jedné čety. Tento útok na maďarskou pohraniční hlídku pak zde měl být zopakován ještě i později, v 1:50 a 2:15 hodin. Všechny tři útoky měly být maďarskou pohraniční hlídkou odraženy. K dalšímu ozbrojenému útoku na maďarskou pohraniční stráž v noci ze 13. na 14. března 1939 mělo podle maďarského vojenského hlášení z maďarsko-karpatoukrajinské hraniční linie z 14. března dojít na silnici spojující Čop³⁶ a Mukačevo mezi Velikou Dobroní³⁷ a Čomóninem³⁸ u hospodářského dvorce Róth. I zde mělo být na stálé stanoviště maďarské pohraniční hlídky zaútočeno o síle zhruba jedné čety. I tento útok měl být maďarskými vojáky úspěšně odražen, ale přestřelka mezi oběma stranami zde měla ještě probíhat i nad ránem. Podobný ozbrojený útok měl proběhnout v noci ze 13. na 14. března 1939 i v okolí Užhorodu u obce Časlovce³⁹, ležící jihovýchodně od města, kde mělo být kolem půl čtvrté nad ránem rovněž napadeno stanoviště maďarské pohraniční stráže, a to zhruba o vojenské síle půl-druhé čety.⁴⁰

³³ MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 1076/pol. 1939, telegram ředitelství reambulačního úřadu generálnímu štábu z Ardova (dnes předměstí Berehova, ukr. Чепивка, maď. Beregardó) z 3. března 1939; tamtéž, 51/pol-1939., přísně důvěrné hlášení maďarského vyslance v Římě barona Frigyese Villányiho (vyslancecký post v Římě zastával od 27. ledna 1934 do 18. července 1941) maďarskému ministerstvu zahraničních věcí z 20. března 1939 s předmětem: Olaszország örömmel látja Kárpátalja megszerzését. A román követ és Szembek gróf a magyar-lengyel-román barátság kiépitéséről; tamtéž, 1341/pol. 1939 (značka příjemce dokumentu, kterým byl Politický odbor ministerstva zahraničí), denní interní hlášení z kabinetu ministra stálému zástupci maďarského ministra zahraničních věcí Jánosi Vörnlemu ze dne 17. března 1939.

³⁴ Magyar Távirati Iroda (MTTI).

³⁵ Politický okres Užhorod venkov (maď. dříve Ungdaróc), dnes součást města Užhorod.

³⁶ Politický okres Královský Chlumeč (Čop spadal v první Československé republice na území Slovenska), dnes ukr. Чоп, maď. Csap.

³⁷ Politický okres Užhorod venkov, dnes ukr. Велика Добронь, maď. Nagydobrony.

³⁸ Politický okres Mukačevo venkov, dnes ukr. Чомонин, maď. Csongor.

³⁹ Politický okres Užhorod venkov, dnes ukr. Часлівці, maď. Nagybočsók.

⁴⁰ MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 3484/el.n.1.vkf. 1939., vojenská situační zpráva (dále jen VSZ) z 14. března 1939 k 8. hodině ranní; 390314/4.hdm.I.vkf, VSZ ze 14. března 1939 k 12. hodině.

Podle situačního hlášení z hraniční linie z 14. března 1939 náčelníkovi generálního štábu do Budapešti se pak měly několik dní po sobě opakovat i přechody českých četníků přes hraniční linii v okolí Mukačeva, kteří měli z území jsoucím pod maďarskou kontrolu odvléci při těchto příležitostech na druhou stranu maďarské státní občany. V důsledku těchto narušení hraniční linie měla 1. maďarská jezdecká brigáda obsadit do 10. hodiny dopolední návrší v okolí Mukačeva pro lepší kontrolu přilehlého úseku maďarsko-karpatoukrajinské hraniční linie. V zájmu posílení svých pozic v oblasti Mukačeva však maďarští vojáci začali tak již obsazovat území za hraniční linií Karpatské Ukrajiny a Maďarskem. Podle odpolední vojenské situační zprávy obsadili maďarští vojáci do půl druhé odpoledne území východně za arbitrážní demarkační čarou v linii obcí Kolčino⁴¹, Podmonastýr⁴² a Pistrjalovo⁴³ (tato linie měla být v oblasti Mukačeva podle maďarské vojenské situační zprávy nejsilněji obsazena československým vojskem). Na západě pak měli maďarští vojáci obsadit obec Klučárky⁴⁴, kterou se pokusili českoslovenští vojáci o síle jedné čety pokusit dobít zpět, avšak neúspěšně a dále ještě i obec Goronda⁴⁵, jak potvrzuje vojenská situační zpráva o situaci v oblasti Mukačeva ze dne 14. března k páté hodině odpolední. Přeshraniční vojenská aktivita maďarských vojáků v oblasti Mukačeva vedla i k žádosti československých vojsk o posilu zdejších pozic, jak měli zjistit maďarští vojáci odposlechem komunikace železničních zaměstnanců. V důsledku opětovných ozbrojených konfliktů na arbitrážní hraniční linii měla maďarská vojska zesílit i vojenskou ochranu Užhorodu, kterou měl zajišťovat 26. pohraniční prapor. Protimaďarská opatření pak učinila i československá strana, která uzavřela silnice na Domanice⁴⁶ směrem na Perečín⁴⁷ a slovenské Sobrance. Maďarské vojenské situační zprávy současně do Budapešti 14. března referovaly i o revoluční „horečce“ mezi rusínským lidem, který mohl údajně v každém okamžiku vyústit v revoluci.⁴⁸

Slovensko se od počátku reálně obávalo, že z maďarské strany dojde k posunutí dosavadních slovensko-podkarpatoruských hranic dále na západ. V Bratislavě dokonce hned z kraje vojenského vpádu maďarských jednotek na Podkarpatskou Rus kolovaly zprávy o tom, že Maďari obsadili i obec Nižné Nemecké

⁴¹ Politický okres Mukačevo venkov, dnes ukr. Кольчино, maď. Kölcsey.

⁴² Politický okres Mukačevo venkov (maď. Kastromalja), dnes součást města Mukačevo.

⁴³ Politický okres Mukačevo venkov, dnes ukr. Пістрялово, maď. Pisztraháza.

⁴⁴ Politický okres Mukačevo venkov, dnes ukr. Ключарки, maď. Várkulcsa.

⁴⁵ Politický okres Mukačevo venkov, dnes ukr. Горонда, maď. Gorond.

⁴⁶ Politický okres Užhorod venkov (maď. Domonya), dnes součást města Užhorod.

⁴⁷ Politický okres Perečín, dnes ukr. Перечин, maď. Perecsény / Perecsény.

⁴⁸ MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 3484/el.n.l.vkf. 1939., VSZ z 14. března 1939 k 8. hodině ráno; 390314/4.hdm.l.vkf, VSZ z 14. března 1939 k 12. hodině a 390314/10. hdm.l.vkf., VSZ z 14. března 1939 k 17. hodině; tamtéž, 98/_K.a. szám–1939, telegram č. 59 maďarského vojenského atašé ve Varšavě, podplukovníka maďarského generálního štábu Bély Lengyela z 16. března 1939 odeslaný v 19:20 hodin.

ležící severozápadně od Užhorodu již na slovenském území a že maďarská vojska pochodují dokonce směrem na města Sobrance a Humenné. Tyto zprávy musela maďarská strana dementovat přes svého konzula v Bratislavě Gyulu Petraviche, který byl maďarským ministrem zahraničních věcí telegraficky 15. března 1939 zaúkolován, aby slovenskou vládu informoval, že tyto zvěsti jsou zcela smyšlené. Nicméně přesto měli Němci podle informací maďarského generálního štábu přesunout na přání slovenské vlády v zájmu zajištění bezpečnosti východních hranic Slovenska do Prešova jednu tankovou divizi.⁴⁹

Podkarpatoruský region se však po Mnichovu, za druhé republiky stal velmi nestabilním. Jeho politickým představitelem bylo zřejmé, že nejvýchodnější cíp republiky byl ve stávající geopolitické atmosféře ve střední Evropě vystaven napospas svému osudu, nezíská-li protektorátní ochranu Berlína. Podkarpatsko ovšem bylo nejednotné i vnitřně. Snahy prvorepublikových vlád po posílení rusínského národního kolektivního vědomí vázaného etnograficky na podkarpatoruský region a tamní slovanské obyvatelstvo se nezdařilo a po Mnichovu byl rusínský směr vystřídán velkoukrajinským, resp. nadregionálním proukrajinským nacionalistickým směrem. Na atmosféru výrazně silné nejistoty mezi rusínským obyvatelstvem poukazovaly v inkriminovaném čase koncem zimy roku 1939 i maďarské vojenské situační zprávy, které poměry na Podkarpátí po připojení jeho jihozápadní části zpět k maďarskému státu bedlivě sledovaly. Například v jednom situačním raportu z regionu adresovanému maďarskému generálnímu štábu z počátku března 1939 se referovalo tím způsobem, že rusínské obyvatelstvo na Podkarpatské Rusi stojí doslova na pokraji šílenství. Podle získaných informací z důvěrných zdrojů měla na Podkarpatsku panovat panická nejistota tamního obyvatelstva, které žilo v nejistotě o svou budoucnost. Řada lidí se měla údajně podle této situační zprávy dotazovat na to, co je vůbec s Maďary, proč otálejí s obsazením zbytku Podkarpatské Rusi. Podle této zprávy měla být „poptávka“ po maďarské pomoci mezi podkarpatoruským lidem poměrně značná, ale vzhledem k dané situaci se obyvatelstvo obávalo, že dříve než Maďari obsadí Podkarpatskou Rus Poláci. Pozoruhodná je pak informace, podle které se řešení osudu regionu na Podkarpatsku očekávalo nejpozději do 15. března, po kterém měl již hrozit reálný nástup reakce, protože napětí v zemi mělo být již nesnesitelné. Všeobecné ochromení zejména hospodářského života mělo být patrné na každém kroku, obchody podle hlášení zely prázdnou, protože nebyl, kdo by si v nich mohl dovolit nakupovat. Vzhledem k tíživým hospodářským poměrům na Karpatské Ukrajině se pak zejména staří lidé měli hlásit na práce v Německu, aby dokázaly uživit své rodiny.⁵⁰

⁴⁹ MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 1201/KÜM, telefonická depeše maďarského ministra zahraničních věcí maďarskému konzulovi do Bratislavy z 15. března 1939.

⁵⁰ MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 1076/pol. 1939, cit. telegram ředitelství reambulačního úřadu generálnímu štábu z Arдова z 3. března 1939.

Karpatská Ukrajina se po vyhlášení samostatného slovenského státu dostala do složité a vlastně bezvýchodné situace. Předseda karpátoukrajinské autonomní vlády pronesl 14. března 1939 v osm hodin večer v chustském rozhlasě projev, v němž obyvatele autonomní oblasti informoval o tom, že Slovensko vyhlásilo samostatnost, a že tak učiní i karpátoukrajinský sojm. Následující den sojm potvrdil vyhlášení nezávislosti a na svém jednání se rovněž zabýval ústavou nově ustaveného státu, jeho názvem, jazykem, vlajkou, státním znakem a hymnou. Nezávislost země měla být stvrzena ústavním zákonem, který rovněž určil oficiální název státu: Karpatská Ukrajina. Nezávislý karpátoukrajinský stát byl vyhlášen republikou v čele s prezidentem a voleným sněmem. Úředním jazykem se měla stát ukrajinština a barvami státní vlajky pak barvy modrá a žlutá. Vološin současně ve svém rozhlasovém projevu karpátoukrajinským obyvatelům oznámil, že do definitivního rozhodnutí sojmu vyhláší samostatnost Karpatské Ukrajiny sama autonomní vláda, přičemž Vološin rovněž představil i složení vlády jednostranně vyhlášeného státu. Samozvaná karpátoukrajinská vláda pak ještě téhož dne v noci odeslala do Berlína telegram, v němž třetí říši informovala o tom, že samostatnost Karpatské Ukrajiny byla oficiálně vyhlášena a současně jasně deklarovala, že vláda počítá s poručenstvím Berlína. Nicméně tehdy již byl osud Karpatské Ukrajiny plně v rukou Budapešti. I pražská vláda začala již v souladu se svou odpovědí na maďarskou diplomatickou nótu ze 14. března odpoledne stahovat zpět svá vojska z Podkarpatska. Příslušná opatření ke stažení vojsk učinil již jménem Prahy i armádní generál Lev Prchala, který ten den přestal být členem Vološinovy vlády. Již večer vydal rozkaz ke stažení československých vojsk a nařídil jim, aby nekladly odpor maďarské armádě. Na stahování československých, resp. tehdy již bývalých československých vojsk přes území Slovenska se připravovala i německá armáda, která měla podle maďarské vojenské situační zprávy obsadit celé údolí Váhu, aby mohla vracející se vojáký do Čech případně průběžně odzbrojovat.⁵¹

Vedle Berlína předseda nové karpátoukrajinské vlády informoval telegraficky o nastalých změnách na Podkarpatsku pochopitelně i Budapešť, nejexponovanějšího souseda nově vyhlášeného státu. Předseda karpátoukrajinské ministerské rady informoval maďarského ministra zahraničních věcí o tom, že v souvislosti s vyhlášením samostatnosti Slovenska se stala nemožná další existence Karpatské Ukrajiny v rámci federálního svazku česko-slovenského státu a proto se autonomní ministerská rada rozhodla vyhlásit nezávislost Karpatské Ukrajiny. Při této příležitosti Vološin jménem kabinetu samostatné Karpatské

⁵¹ Dokument maďarského generálního štábu z 15. března 1939 s předmětem: Kárpátalja megszállására módositott intézkedés; 1320/pol., telegram maďarského vojenského atašé ve Varšavě vitéze Bély Lengyela č. 59 z 16. března 1939 s časem odeslání v 19:20 hodin; Fedinec, s. 318–319.

Ukrajiny vyjádřil pochopitelně ve svém telegramu do Budapešti přání nastolení přátelské poměru a vzájemné spolupráce mezi oběma státy. Nicméně se zdá, že karpatoukrajinská politická reprezentace nebyla příliš akční, jak by překotný sled událostí posledních hodin předpokládal. Text telegramu totiž sice byl na jeho závěr datován 14. březnem, odeslán však byl až druhého dne krátce před polednem, v 11:40 hodin, tedy v době, kdy již maďarské jednotky ve třech operačních směrech začaly systematicky obsazovat zbytek poarbitrážní Karpatské Ukrajiny, jak je níže detailněji popsáno.⁵²

V souladu s přistoupením Prahy na maďarské požadavky byl upraven i plán obsazování Podkarpatska maďarskými jednotkami. Obsazení zbytku podkarpatorského regionu měly provést tyto vojenské síly, které byly podřízeny velení VIII. armádního sboru a byly mobilizovány k vojenské akci proti Podkarpatské Rusi: 1. jezdecká brigáda, 2. a 11. pěší brigáda. Jejich vojenské operace pak měly být v případě potřeby podpořeny vojenskými silami dislokovanými na jih od hraniční linie s Podkarpatskem na svých nebojových stanovištích, které spadaly do rajonu, resp. velení VIII. armádního sboru. Tyto však měly být nasazeny jen výjimečně. Teritoriální působnost VIII. armádního sboru již mnohé napovídala o tom, jaké území si Budapešť představovala, že během obsazování Podkarpatské Rusi chce pod svou kontrolu získat. Operační území dotčeného armádního sboru se mělo táhnout od rumunských hranic po hřebenech Karpat na budoucí maďarsko-polské hranici až po východní linii vymezenou obcemi Sobrance,⁵³ Vyšné Remety,⁵⁴ Stakčín⁵⁵ a Velká Polana na slovenském území⁵⁶. Nařízené operační území dotčeného armádního sboru tak již jasně počítalo se zábořem nad rámec původní administrativní jednotky Podkarpatska, tedy se zábořem i části východního Slovenska. Velitelství VIII. armádního sboru pak mělo neprodleně přesídlit do Čopu. Ostatní jednotky z Berehova, Mukačeva a Užhorodu, které již překročily hraniční linii, měly pokračovat dále ve svém postupu, a to tak, aby se během dne dostaly co nejhluběji na území Podkarpatské Rusi. Během svého postupu měly co nejúčelněji použít veškerou ozbrojenou techniku včetně ozbrojených vlakových souprav. Vyjmenované maďarské vojenské síly měly okamžitě po nasazení postupovat tak, aby v údolí řeky Uh co nejdříve dosáhly polských

⁵² MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 1347/939 pol., příloha k uvedenému č.j., originál telegramu předsedy ministerské rady Karpatské Ukrajiny Augustina Vološina maďarskému ministru zahraničních věcí hraběti Istvánu Csákymu ve francouzském znění z 14. března 1939 s časem odeslání v 11:40 hodin dopoledne.

⁵³ Hist. maď. Szobránc.

⁵⁴ Hist. maď. Jeszenőremete.

⁵⁵ Hist. maď. Takcsány.

⁵⁶ Hist. maď. Nagypolány. Dnes již neexistující obec, která musela být na počátku 80. let minulého století zbourána, protože se nacházela v ochranném pásmu pitné vody kolem budované vodní nádrže Starina.

hranic a v údolí řeky Tisy pak co nejdříve obce Rachov⁵⁷ a Jasiňa⁵⁸ na severo-východě Podkarpatska.⁵⁹

Maďarské vojenské jednotky byly současně instruovány, jak mají během obsazování podkarpatoruského regionu postupovat. Případně vzdorující vojenské síly protistrany měly vyzvat ke složení zbraní a zastavení odporu. Podobná žádost byla adresována i veliteli podkarpatoruských československých vojsk, armádnímu generálovi Lvu Prchalovi. Maďarští vojáci přitom dostali rozkaz, aby československým jednotkám, které složí zbraně, byl zajištěn volný odchod z regionu. Odzbrojeny maďarskou armádou měly být i všechny nepřátelské irendentistické ozbrojené útvary. V případě, pokud by během obsazování Podkarpatska maďarskou armádou vtrhli na území Podkarpatské Rusi rumunští vojáci, byly maďarské vojenské síly instruovány, aby se vyhnuly ozbrojenému střetu a aby Rumuny vyzvaly, aby se stáhli zpět na rumunské území. Maďarské jednotky měly současně zadržet všechny podkarpatoruské politiky a představitele veřejné správy, kteří se exponovali vůči Maďarsku. Ostatní zadrženi měli být transportováni do speciálního sběrného tábora v maďarské Nyíregyházi.⁶⁰

Krátce po poledni 15. března 1939 poslala Budapešť předsedovi karpato-ukrajinské vlády Augustinu Vološinovi do Chustu telegrafickou výzvu, aby v zájmu zabránění prolítí krve předal de facto vykonávanou moc v zemi bez odporu maďarským orgánům, jejíž zástupci budou doprovázet maďarská vojska při obsazování zbytku Podkarpatské Rusi. Budapešť současně Vološina ujistila, že v případě dobrovolného předání moci bude garantována osobní i majetková bezpečnost všech stávajících státních úředníků v regionu. Vološin byl současně ujištěn, že všichni, kdo budou chtít území Podkarpatska opustit, budou tak moci samozřejmě učinit, a to se vším svým majetkem a k tomu na náklady maďarského státu. Maďarská vláda požadovala odpověď do 20. hodiny téhož dne.⁶¹

Karpatoukrajinská ministerská rada ovšem vyhlásila mobilizaci, kterou se měla zformovat vlastní armáda Karpatské Ukrajiny. Jejím základem se měla stát Karpatská Sič, přičemž její velitel Dmytro Klempuš byl potvrzen i velitelem oficiální karpatoukrajinské armády. Výzva k mobilizaci se tiskla v noci z 15. na 16. března a vláda v ní obyvatelstvu oznamovala, že karpatoukrajinský stát zřídil svůj vlastní generální štáb, v jehož čele stanul dočasně namísto nepřítomného Klempuše, jenž se skrýval v Jasini před maďarskými jednotkami,

⁵⁷ Politický okres Rachov, dnes ukr. Рахів, maď. Rahó.

⁵⁸ Politický okres Rachov, dnes ukr. Ясіня, maď. Kőrösmező.

⁵⁹ MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 390315/4.hdm.I.vkf., dokument maďarského generálního štábu z 15. března 1939 s předmětem: Kárpátalja megszállására módosított intézkedés.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 1347/939 pol., příloha k uvedenému č.j., maďarský přepis telegramu maďarského ministra zahraničních věcí hraběte Istvána Csákyho Augustinu Vološinovi z 15. března 1939 s časem odeslání ve 12:30 hodin.

plukovník Sergej Jeframov. Provolání, jímž byl text mobilizační výzvy ukončen měla probudit národně identické cítění slovanského obyvatelstva Karpatské Ukrajiny: „Sloužili jsme císařům, různým cizím prezidentům, tak služme nyní svému národu! Vojáci, čeká vás rodný stát!“ Mobilizace však neměla velký úspěch, probíhala chaoticky a ti, kdo se odhodlali bránit Karpatskou Ukrajinu proti Maďarům, byli špatně vyzbrojeni nebo při nejhorsím nedostali žádnou zbraň. Zajistit výzbroj rekrutům proto mělo dokonce i zamýšlené odzbrojení českých vojsk.⁶²

Přání karpatokrajinské vlády po přátelském a konstruktivním sousedství nezávislé Karpatské Ukrajiny a maďarského státu vyznívala naprázdno. Předseda ministerské rady karpatokrajinské vlády se rozhodl do Budapešti vyslat emisary, aby se pokusili zachránit, co se ještě dá. Po necelých pěti hodinách od odeslání výše zmíněného Vološinova telegramu, v němž Budapešť informoval o vyhlášení nezávislosti Karpatské Ukrajiny, to oznámil telegraficky i maďarskému ministru zahraničních věcí. Text telegramu však již zcela jasně dokumentuje, že Vološinovi již muselo být zřejmé, že o zachování nezávislého karpatokrajinského státu se již nedá vůbec uvažovat. Odkazuje na to formulace textu telegramu, v němž Vološin oficiálně konkretizoval i poslání emisarů. Tím již *via facti* neměla být obhajoba nároku Karpatské Ukrajiny na vlastní samostatný stát. Předmětem jednání emisarů s šéfem diplomacie maďarského státu mělo být „pouze“ projednání otázky státní příslušnosti Karpatské Ukrajiny. Což nebylo ničím jiným, než doznáním nutné podřízenosti Karpatské Ukrajiny Maďarsku, z čehož vyplýval maximálně prostor pro vyjednání autonomního statutu pro Karpatokrajinsko. Jinak řečeno, směrodatným úsilím angažovaných karpatokrajinských politiků bylo pokusit se zjistit možnost alespoň udržení si politického vlivu i pod maďarskou správou, byť jakýkoliv předpoklad, že by se architektky případné „maďarské“ autonomie Podkarpatska stali bývalí představitelé autonomní správy regionu ještě pod československým státem, byl pochopitelně velmi iluzorní.⁶³

Vološinův telegram nezůstal bez reakce a dostalo se mu na něj odpovědi ještě ten samý den, a to přímo od ministra zahraničních věcí, byť to nakonec nebyl on, kdo karpatokrajinské emisary v Budapešti na ministerstvu zahraničí přijal. Šéf maďarské diplomacie hrabě Csáky však Vološinovi samozřejmě neodpověděl jako předsedovi karpatokrajinské ministerské rady, ale jako mongsinoremu Vološinovi a doktorovi, tedy jako církevnímu představiteli. Csáky Vološinovi potvrdil, že jej maďarská vláda bude očekávat s příznačnou maďarskou pohostinností. Ministr zahraničí ovšem současně odmítl jeho žádost, aby do doby ukončení jednání emisarů v Budapešti byly ukončeny na území

⁶² Švorc, s. 250 a 301.

⁶³ MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 1347/939 pol., cit. příloha k uvedenému č.j., telegram hraběte Istvána Csákyho Augustinu Vološinovi z 15. března 1939.

Karpatské Ukrajině bojové operace maďarské armády s poukazem na to, že již jednou zahájené bojové operace nemá možnost z technických důvodů zastavit. István Csáky zároveň opět zopakoval svou původní žádost, nyní ve formě přesvědčení, že se Vološin již jen z ohledu na skutečnost, že je církevní osobou, maximálně zasadí o to, aby se předešlo na Podkarpatsku zbytečnému krveprolití. Maďarský ministr zahraničních věcí přitom také Vološinovi jednoznačně zdůraznil, že obsazení Podkarpatska v co nejkratším čase je pevným úmyslem maďarské vlády. Zdůraznil také, že kdo přijme maďarská vojska v přátelském duchu, ten se nemá čeho obávat.⁶⁴

Jak však z interní zprávy maďarského ministerstva zahraničních věcí o jedné podkarpatoruských emisarů, sepsané v kabinetu ministra a určená stálému zástupci maďarského ministra zahraničí János Vörnlemu, vyplývá, nejednotná byla i karpátoukrajinská politická reprezentace. V raportu o schůzce s ukrajinskými emisary bylo Braščajkovo vystupování označeno jejich hostitelem na ministerstvu zahraničí za velmi účelové a oportunistické. Braščajko se měl během jednání snažit údajně působit tak, aby vzbudil dojem, že je jedinou osobou, která je schopna vyřešit všechny otázky spojené s Podkarpatskou Rusí a její dobré koexistence s maďarským státem. Proto měl patřičně účelově svými vyjádřeními oslabovat pozici Vološina i Révayho. Díky této skutečnosti tak nakonec ani cíl návštěvy karpátoukrajinské delegace v Budapešti nebyl pro maďarskou stranu zcela jednoznačný. Podle Braščajkova vyjádření mělo být cílem jeho návštěvy společně s Dolinaim v Maďarsku vysondovat u odpovědných maďarských politických činitelů jejich představy ohledně budoucnosti podkarpatoruského regionu. Braščajko se ovšem měl neutrálně vyjádřit i k požadavku autonomie Podkarpatska. Měl pouze sdělit, že s nějakou autonomií se z jejich strany počítá, ale toto jeho vyjádření mělo být zdůrazněno údajně pouze velmi jemně a nenásilně. Autor hlášení o schůzce s karpátoukrajinskými vyslanci upozornil, že oportunistu Braščajka bude moci případně maďarská strana v budoucnosti získat pro cokoliv, dostane-li příslušné instrukce. Navíc dotyčná osoba maďarského ministerstva zahraničních věcí byla skeptická i k vlastnímu mandátu podkarpatoruské delegace, jež měla zastupovat vládu samozvané Karpatské Ukrajině, jež však již tehdy ani neexistovala, byť jako oficiální emisari byli potvrzeni telegrafickou cestou maďarskému ministru zahraničních věcí přímo předsedou karpátoukrajinské ministerské rady Augustinem Vološinem.⁶⁵ Obě zmíněné osoby se sice podle

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Navíc karpátoukrajinskí emisari přijeli do Budapešti i se zpožděním. Vološin jejich příjezd do Budapešti avizoval maďarskému ministru zahraničních věcí na dopoledne 16. března, ovšem vzhledem k probíhající silné stříbě v oblasti Sevluše nemohla delegace překročit aktuální demarkační linii mezi Sevluší a Berehovem, o jejíž přechod Vološin předem Budapešť žádal. „Vyslanci“ tak museli do Maďarska cestovat přes Rumunsko, kde však ještě nastaly další nečekané technické komplikace (zde viz dále poznámkový aparát), takže schůzka kar-

autora interního hlášení o rozmluvě s dotýčnými pány měly legitimovat nějakým německojazyčným dokumentem opatřeným několika podpisy, který měl dokumentovat, že mají mandát zastupovat karpátoukrajinskou vládu, dokument však byl hostitelem obou mužů na maďarském ministerstvu zahraničí označen jen za takový velmi obyčejný a současně upozornil, že mu k tomu všemu byl Braščajkem ukázán jen tak letmo z dálky. Vystupování obou emisarů na maďarském ministerstvu zahraničí tak lze označit celkově za spíše nešťastné a nepřesvědčivé, i když za daných aktuálních okolností byl jejich manévrovací prostor i jejich mandát zcela nulový. Navíc nulovou váhu „vyslanců“ Karpatské Ukrajiny a její vlády u Maďarska, navzdory tomu, že byli řádně ohlášení komunikačním kanálem na „nejvyšší úrovni“, dokazuje i fakt že i zástupce maďarského ministerstva zahraničních věcí oba pány upozornil, že s nimi bude hovořit pouze jako soukromá a nikoliv jako úřední osoba.⁶⁶

Jednání karpátoukrajinských emisarů na maďarském ministerstvu zahraničních věcí již probíhala v době, kdy pomalu vrcholilo obsazení Karpatské Ukrajiny maďarskými vojáky, v době, kdy již byl obsazen i Chust a v době, kdy již z Podkarpatska prchl i Vološin a sama karpatorukrajinská ministerská rada již prakticky neexistovala. Nicméně průběh vojenského obsazování Podkarpatské Rusi maďarskými jednotkami a jejich postup do podkarpatoruského vnitrozemí přesto nebyl všude bezproblémový a bezkonfliktní. Maďaři se na řadě místech museli vypořádávat i poměrně s četnějším ozbrojeným odporem, navzdory tomu, že československé jednotky měly rozkaz neklást Maďarům odpor. Se vzdorem bývalých československých vojenských sil se musel vypořádat i 24. prapor, který hranice s Podkarpatskem překročil 15. března 1939 brzy ráno mezi Berehovem a Sevluší. Prapor však nepřítel odrazil a do poledne obsadil linii Sevluš a Ardov⁶⁷, ležící však jen zhruba dva kilometry severně od Berehova, což nesvědčí o nějak závažně rychlém postupu Maďarů, protože se jednalo jen o poměrně velmi úzký pás území za arbitrážní hraniční linií. Podobně pomalý postup bylo možné zaznamenat i u Mukačeva, kde maďarští vojáci posunuli linii jimi kontrolovaného území na západ, sever i východ pouze o několik kilometrů, vždy pouze o jednu až dvě obce každým směrem.

patoukrajinských delegátů na maďarském ministerstvu zahraničních věcí se uskutečnila až 17. března večer. Zvláště je, že Vološin sice avizoval příjezd emisarů do Budapešti dopoledne 16. března, jejich překročení bojové demarkační linie na podkarpatoruském území však ohlásil až na jedenáctou hodinu dopolední téhož dne. Srov. MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 1347/939 pol., příloha k uvedenému č.j., telegram předsedy karpátoukrajinské ministerské rady maďarskému ministru zahraničních věcí hraběti Istvánu Csákymu z noci z 15. na 16. března 1939 odeslaný do Budapešti velitelstvím 1. jezdecké brigády.

⁶⁶ MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 1341/pol. 1939, již cit. denní interní hlášení maďarského ministerstva zahraničí hraběte Istvána Csákyho svému stálému zástupci Jánosi Vörnlemu ze dne 17. března 1939.

⁶⁷ Politický okres Berehovo, dnes ukr. Чепивка, maď. Beregardó n. též Végardó, resp. Beregszász-Végardó; dnes předměstí Berehova.

Pomalý postup zaznamenala i užhorodská maďarská posádka, která se muse-la vypořádat s větším odporem nepřítele u obce Onokovce⁶⁸ severně od Užho-rodu v údolí řeky Uh, který se změnil v protiútok, jenž však Maďaři odrazili. Přesto se maďarským vojákům podařilo severně od Užhorodu obsadit praktic-ky jen území bezprostředně přiléhající k městu. Pozitivní zprávou pro generál-ní štáb maďarské armády však byla zajisté informace z regionu, že vojenská or-ganizace ukrajinských a rusínských nacionalistů Karpatská Sič se měla všude rozpadat, resp. že významnější ozbrojený odpor měli vyvíjet pouze její velitelé s hrstkou těch nejvěrnějších.⁶⁹

Podle všeho ani stahování českých vojsk neprobíhalo nějak svižně, neboť ve vojenské situační zprávě z hraniční oblasti kolem Užhorodu, shrnující situaci do 12. hodiny osudového dne 15. března 1939, bylo generálnímu štábu do Bu-dapešti hlášeno, že není patrný žádný přesun vojsk severní cestou do Košic a do Prešova. Nicméně podle stejné situační zprávy ovšem měli naopak někteří četníci a finanční stráž již bývalého Česko-Slovenska žádat, aby jim bylo umož-něno vzdát se do rukou maďarské pohraniční stáže. Takovéto žádosti měly dojít z obcí Romočevice⁷⁰, Makariovo⁷¹ a Barbovo⁷². Na druhé straně i české vojsko mělo kontaktovat generální štáb maďarské armády s žádostí, aby Maďaři zasta-vili útok. Podle sdělení české strany měli její vojáci klást odpor proto, aby moh-li odejít z Podkarpátí se ctí. Náčelník maďarského generálního štábu generál Henrik Werth⁷³ odpověděl ujistěním, že maďarské vojsko respektuje rozhod-nutí maďarské vlády a že je připraveno zabezpečit důstojníkům a všem vojá-kům i státním úředníkům bývalého československého státu spolu s jejich rodi-nami bezpečný odchod z Podkarpatska, stejně jako i převoz jejich majetku přes maďarské území na jimi žádané místo, ovšem v případě, složí-li ozbrojené síly

⁶⁸ Politický okres Užhorod venkov, dnes ukr. Оноківці, maď. Felsódomonya.

⁶⁹ MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 390315/3.Hdm.I.vkf., VSZ z 15. března 1939 k 12. hodině.

⁷⁰ Politický okres Mukačevo venkov, dnes ukr. Ромочевиця, maď. Romocsfalva n. Romocsfalva.

⁷¹ Politický okres Mukačevo venkov, dnes ukr. Макарьово, maď. Makarja.

⁷² Politický okres Mukačevo venkov, dnes ukr. Барбово, maď. Bárdháza.

⁷³ Henrik Werth (1881–1952): generálplukovník, vysoce postavený významný vojenský činitel meziválečného Maďarska německého původu, narodil se na území dnešního Srbska, v obci Rezsőháza (něm. Rudolfsgnad, dnes srbsky Книћанин / Kničanin) ve švábské rodině. V roce 1918 kapitán generálního štábu, v květnu 1919 pověřenec generálního štábu pro vyjednávání příměří s okupačními rumunskými vojsky na maďarském území, které nerespektovaly rozhodnutí Nejvyšší rady pařížské mírové konference, resp. stanovenou demarkační linii mezi Maďarskem a Rumunskem. Poté sloužil na vrchním velitelství maďarské armády, odkud pak přešel na ministerstvo obrany, kde vedl odbor po bojové operace. V roce 1916 byl povýšen na generála, v roce 1931 na generálporučíka. V roce 1936 odešel do výslužby, v exponovaném roce 1938 však byl reaktivován a do 5. září 1938 byl proněmecky orientovaným náčelníkem generálního štábu. Pod jeho vedením bylo vypracováno napadení Jugoslávie Maďarskem a účast maďarských vojsk na východní frontě v Sovětském svazu po boku Wehrmachtu. Zemřel v so-větském zajetí v roce 1952. Předtím byl v Maďarsku in contumaciam degradován a propuštěn z maďarské armády. V roce 1948 byl maďarským Lidovým soudem odsouzen k trestu smrti jako válečný zločinec.

okamžitě zbraně. V opačném případě byla česká strana upozorněna, že maďarský postup bude pokračovat za každou cenu.⁷⁴

To, že ozbrojený odpor československých vojsk dělal maďarským jednotkám problémy, svědčí i okamžitá spěšná žádost náčelníka generálního štábu generála Wertha adresovaná maďarskému ministru zahraničních věcí z 15. března 1939, reagující na aktuální situaci v podkarpatoruském regionu po zahájení jejího systematického obsazování. Generál Werth žádal ministra zahraničí hraběte Csákyho, aby co nejdříve vešel diplomatickou cestou ve styk s generálem Prchalou a aby ho vyzval k vydání takového rozkazu, že ozbrojené oddíly na Podkarpátí jsou povinny odevzdat všechnu svou výzbroj maďarské armádě, a že po složení, resp. odevzdání výzbroje bude všem vojákům české a slovenské národnosti garantován svobodný odchod z Podkarpatské Rusi. Prchala měl být současně šéfem maďarské diplomacie ujistěn, že maďarské jednotky rozkaz na zajištění svobodného stažení československých vojsk z oblasti po jejich složení zbraní již dostali. Generál bývalé československé armády měl být rovněž upozorněn, že odepření složení zbraní budou maďarské jednotky považovat za odpor, který jsou připraveni násilnou cestou potlačit.⁷⁵

Pomalý postup maďarských vojsk na Podkarpatsku budapeštské politické i vojenské špičky bezesporu znervózňoval především s ohledem na Hitlerův výše zmíněný vzkaz, v němž Maďarsku sděloval, že má na vyřešení podkarpatské otázky 24 hodin, během kterých Berlín nebude uvažovat o uznání samostatnosti samozvaného karpatoukrajinského státu. Na nervozitě Budapešti zajisté nepřidalo ani vyjádření státního tajemníka berlínského ministerstva zahraničních věcí Ernsta von Weizsäckera, který Budapešť co nejdůrazněji skrze maďarského vyslance v Berlíně Sztójajho vyzýval k co nejrychlejšímu postupu maďarských jednotek na Podkarpatské Rusi. Jako záložní plán byla proto připravovaná i případná polská vojenská podpora Maďarsku, kterou mezi maďarským a polským generálním štábem zprostředkoval maďarský vojenský atašé ve Varšavě. Polský generální štáb sice dopoledne 15. března 1939 tlumočil maďarskému generálnímu štábu, že s ohledem na aktuální stav považuje za zbytečné, aby Polsko přistoupilo ke konkrétním vojenským opatřením ve prospěch Maďarska, ujistil však maďarskou stranu, že pokud by se dostala do složité vojenské situace, může Budapešť počítat s polskou podporou. Polská armáda potvrdila, že je připravena na základě již dřívější domluvy z listopadu 1938 dislokovat na polské hranice s Podkarpatskem k Užockému průsmyku jednu divizi se silnou dělostřeleckou palebnou silou a odpovídajícím počtem bojových vozidel na podporu svých pohraničních

⁷⁴ MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 390315/3.Hdm.I.vkf., VSZ z 15. března 1939 k 12. hodině.

⁷⁵ MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 390315/6.hdm.I.vkf., žádost náčelníka generálního štábu Maďarské královské armády generála Henrika Wertha adresovaná maďarskému ministru zahraničních věcí hraběti Istvánu Csákymu z 15. března 1939 s předmětem: Kárpátalja területén lévő cseh csapatok fegyverletétele.

jednotek stojících na těchto hranicích. Jakákoliv přímá vojenská podpora Varšavy v Budapešti však byla s ohledem na dlouhodobý nesouhlas Berlína s jakoukoliv angažovaností Polska v podkarpatoruském regionu zcela vyloučená. Zásadní odpor Berlína trval i po zahájení maďarského obsazování zbytku podkarpatoruského regionu, jak to potvrzuje i velmi negativní vyjádření maršála Göringa před maďarským vyslancem v Německu Döme Sztójajm. Ten do Budapešti večer 15. března 1939 telegrafoval, že se u něj Göring dotazoval na postoj Polska ve věci Podkarpatska, přičemž měl naznačit, že pokud by polská vojska kdekoliv překročila hranice s Podkarpatskou Rusí, německé vojsko okamžitě zakročí.⁷⁶

Nicméně Budapešť obdržela v poledne 15. března i pozitivnější zprávy z „místa činu“. Generální štáb byl ujistěn o nadšené atmosféře v obyvatelstvu a opět i o revoluční náladě mezi podkarpatoruským lidem. Situační zpráva k polední 12. hodině ovšem informovala rovněž o stále trvajícím boji mezi obyvateli sídla Karpastké Ukrajiny Chustu a „Čechy“. To, že situace v Chustu nebyla z vojenského hlediska zdaleka růžová, svědčí skutečnost, že Maďari museli k Chustu přesunout od Sevluš, kde rovněž probíhal ozbrojený boj mezi oběma stranami, posilová pancéřová bojová vozidla. Situaci pak do jisté míry konsolidoval ve prospěch Budapešti postoj Rumunska, které odmítlo přijmout na svém území ukrajinské uprchlíky z podkarpatoruského regionu. Kvůli jejich další očekávané vlně pak docházelo nejprve k lokálnímu, i trojitému zesílení rumunské pohraniční stráže a během dalších hodin pak k zesílení hlídek na celé rumunsko-podkarpatoruské hranici.⁷⁷

Až v odpoledních hodinách byl zcela zastaven útok českých vojsk na nejvýchodnějším bodu listopadové arbitrážní linie u obce Černý Ardov⁷⁸. Naopak maďarský útok ve směru na Sevluš postupoval velmi pomalu, podle odpolední maďarské vojenské situační zprávy z regionu měla československá posádka nadále držet své pozice a měla provádět transport směrem na Chust a Iršavu. Prakticky již bývalá československá vojska se zde, na linii Sevluš – Chust, měla dál držet a měla se snažit zdržet postup maďarských vojáků nasazením ozbrojených vozidel a stavěním zátarasů na silnicích. Podle maďarských zpráv měla zdejší česká vojska dostávat i posily z východu. Přesto přese všechno však maďarský postup neměl být ohrožen, byť byl velmi pomalý. Naopak zdejší četnictvo a finanční stráž se však měly buď bez problémů stahovat, nebo se měly vzdávat s tím, že zbraně nesložily maďarskému vojsku, ale měly je roztrušovat po okolí. Velmi pomalý

⁷⁶ MNL–OL, K 63 – 71. cs. – 5381, šifrovaný telegram maďarského vyslance v Berlíně Döme Sztójajho č. 58 z večera 15. března 1939 (telegram byl odeslán v 19:55 hodin). Říšský státní tajemník dokonce hovořil o nutnosti vytvoření fait accompli na Podkarpatské Rusi; tamtéž, 94 K.a. szám–1939, telegram č. 45 maďarského vojenského ataše ve Varšavě, podplukovníka maďarského generálního štábu Bély Lengyela z 15. března 1939 odeslaný ve 14:32 hodin.

⁷⁷ MNL–OL, K 63 – 71. cs. – 390315/3.Hdm.I.vkf., VSZ z 15. března 1939 k 12. hodině; 390315/8.Hdm.I.Vkf., VSZ z 15. března 1939 k 16. hodině.

⁷⁸ Politický okres Sevluš, dnes ukr. Чорногісів, maď. Feketeárdó.

byl postup maďarských vojáků i severním, resp. severovýchodním směrem údolím řeky Latorica, kde se dostali v brzkých odpoledních hodinách dál směrem do podkarpatoruského vnitrozemí opět pouze jen o jednu osadu, do Činaďova⁷⁹, byť na večer již měl dostat jeden rychlý maďarský oddíl do Svalavy. Odtud pak měl být ráno 16. března podniknut první přímý a co nejrychlejší pokus dosáhnout polské hranice. Tohoto úkolu se měl zhostit jeden cyklistický prapor, který měl vyrazit směrem k budoucím maďarsko-polským hranicím přes Polanu⁸⁰ a Aklín⁸¹ a jeden prapor pak postupoval k polským hranicím paralelně přes Sasivku⁸², jak vyplývá z vojenské situační zprávy z 16. března 1939 shrnující postup maďarského vojska na Podkarpátí k 8. hodině ranní.⁸³

Nečekaně rychlé obsazení Svalavy však bylo možné zejména proto, že odpoledne ji opustila 12. česká divize pod velením generála Olega Svátka. O této skutečnosti informoval osobně maďarskou stranu na velitelství mukačevské brigády plukovník generálního štábu Jan Heřman. Ten současně protistranu informoval, že 36. pěší pluk opouští Podkarpatskou Rus směrem na Prešov a 45. pěší pluk opouští podkarpatský region přes Rumunsko. V souvislosti s pohybem 36. pěšího pluku směrem k západním hranicím Podkarpátí, na Perečín, žádal plukovník Heřman maďarskou stranu, aby jí ve dnech 16. a 18. umožnila volný průchod celou trasou, než opustí podkarpatoruský region. Heřman velitelství mukačevské maďarské skupiny rovněž sdělil, že se svým pomocným důstojníkem zatím zůstává ve Svalavě a současně maďarskou stranu informoval, že by rád využil nabídku maďarské vlády a požádal o bezpečný odjezd svým vozem přes maďarské území domů.⁸⁴

K velkým změnám nedošlo ani v průběhu noci z 15. na 16. března. V Berehovské oblasti operující maďarští vojáci měli do rána 16. března obsadit pouze přilehlé východní předpolí Sevluše k rumunským hranicím v linii Sevluš - východ, Guďa⁸⁵ a Tekovo⁸⁶ s tím, že současně zahájili průzkum přilehlé oblasti směrem na sousední Královo nad Tisou⁸⁷. Rovněž mukačevská skupina posunula zatím svou linii systematicky obsazovaného území jen několik málo kilometrů severozápadně, severně a východně ziskem pouze několika mála obcí v blízkém okruhu Mukačeva. Podobné výsledky dosáhla i užhorodská skupina,

⁷⁹ Politický okres Svalava, dnes ukr. Чинадійово, maď. Szentmiklós.

⁸⁰ Politický okres Svalava, dnes ukr. Поляна, maď. Polena.

⁸¹ Politický okres Sevluš, dnes ukr. Уклин, maď. Aklos.

⁸² MNL-OL, K 63 - 71. cs. - 390315/8. Hdm.I.vkf, VSZ z 15. března 1939 k 16. hodině; 390316/1. Hdm.I.vkf., VSZ z 16. března 1939 k 8. hodině ranní.

⁸³ MNL-OL, K 63 - 71. cs. - 390315/3.Hdm.I.vkf., VSZ z 15. března 1939 k 12. hodině; 390315/8. Hdm.I.Vkf, VSZ z 15. března 1939 k 16. hodině; 390316/1.Hdm.I.vkf, VSZ z 16. března 1939 k 8. hodině ranní.

⁸⁴ MNL-OL, K 63 - 71. cs. - 390316/1.Hdm.I.vkf., VSZ z 16. března 1939 k 8. hodině ranní.

⁸⁵ Politický okres Sevluš, dnes ukr. Гудя, maď. Gődényháza.

⁸⁶ Politický okres Sevluš, dnes ukr. Теково, maď. Tekeháza.

⁸⁷ Politický okres Sevluš, dnes ukr. Корулево, maď. Királyháza.

kteřá na severovýchodě dosáhla obec Nevické⁸⁸ a směrem východním obsadila linii vymezené obcemi Dovhé⁸⁹, Hluboká⁹⁰, Veliké Lazy⁹¹, Cigánovce⁹², Strypa⁹³ a Nevické. I během noci z 15. na 16. března narazili Maďaři na významnější odpor u Sevluše, v ostatních místech se musely maďarské jednotky vypořádat jen s méně významným místním vzdorem. Současně s maďarskou vojenskou akcí vstoupil do kontaktu s maďarským vojskem na Podkarpátí, konkrétně s velitelem užhorodské skupiny styčný důstojník jednotek samostatného Slovenska dislokovaných severozápadně od Užhorodu, který maďarskou stranu informoval, že pokud budou maďarská vojska respektovat slovenské hranice, nebudou se Slovinci vojensky angažovat v maďarském obsazování Podkarpatské Rusi. Poklidná byla situace i na rumunské hranici, kde nadále zůstaly otevřeny silniční hraniční přechody bez omezení. Nálada ve vojsku i v obyvatelstvu měla být stále nadšená, což je pochopitelné, neboť maďarská vojska zatím obsazovala obce s výraznějším počtem maďarskojazyčného obyvatelstva.⁹⁴

Během dopoledne 16. března berehovská skupina maďarských jednotek obsadila Koroljovo a dosáhla západní předpolí sídelního města Karpatské Ukrajiny, Chustu. Mukačevská skupina maďarských jednotek o vojenské síle jednoho pěšího a jednoho cyklistického praporu pokračovala dopoledne druhého dne obsazování zbytku poarbitrážního Podkarpatska bez větších problémů k polským hranicím. Pěší prapor operoval směrem na Sasivku a cyklistický prapor pak paralelní cestou směrem na obce Polana a Aklín, jak bylo již výše zmíněno. O tom, že zde byl postup bezproblémový, svědčí i skutečnost, že část zde operujících maďarských vojáků mohla o síle poloviční roty pronásledovat ustupující české jednotky směrem na Perečín s cílem propojit operační prostor mukačevské a užhorodské skupiny maďarských jednotek. Snadnější postup berehovské a mukačevské skupiny byl možný zejména díky loajalitě tamních českých sil generálovi Svátkovi, jehož nařízení o nekladení odporu nebylo zdejšími českými vojáky porušováno. Mnohem pomalejší však byl nadále postup užhorodské skupiny maďarských vojáků, kteří se v údolí řeky Uh dokázali posunout od Něvického pouze do sousední obce Kamenica nad Uhom⁹⁵. Podle vojenských zpráv zde maďarské vojsko naráželo stále na silný odpor dělostřelectva protistrany, které odmítlo poslechnout příkaz k ukončení ozbrojeného odporu vůči maďarské armádě. Současně započaly již i transporty dalších maďarských vojenských sil do jejich nových rajonů na Podkarpatsko. Transport

⁸⁸ Politický okres Užhorod venkov, dnes ukr. Невицьке, maď. Neviceke.

⁸⁹ Politický okres Užhorod venkov, dnes ukr. Довге Поле, maď. Unghosszúmező.

⁹⁰ Politický okres Užhorod venkov, dnes ukr. Глибоке, maď. Mélyút.

⁹¹ Politický okres Užhorod venkov, dnes ukr. Великі Лази, maď. Nagyláz.

⁹² Politický okres Užhorod venkov, dnes ukr. Циганівці, maď. Cigányos.

⁹³ Politický okres Užhorod venkov, dnes ukr. Стрипа, maď. Szipra n. Szipra.

⁹⁴ MNL–OL, K 63 – 71. cs. – 390316/1.Hdm.I.vkĚ., VSZ z 16. března 1939 k 8. hodině ranní.

⁹⁵ Politický okres Užhorod venkov, dnes ukr. Кам'яниця, maď. Sztripa n. Ókemence.

1. jezdecké brigády dorazil do Viloku v průběhu dopoledne 16. března. Po půlnoci 16. března byly na maďarském území vypraveny i první transporty 7., 9. a 11. jezdecké brigády. Vojenská situační zpráva shrnující podkarpatoruské události k poledni 16. března poprvé informovala i o tom, že vojáci již byli díky kladenému odporu druhé strany, náročnému terénu a velmi špatnému počasí unavení. Novým sídlem velitelství Karpatské skupiny maďarských vojsk, resp. VIII. armádního sboru se 16. března stal Čop.⁹⁶

Situace byla pro Budapešť stále tak trochu nejistá. Maďarsko si stále nebylo jisté, podaří-li se mu skutečně obsadit Podkarpatskou Rus bez jakéhokoliv menšího symbolického obsazení některých jeho částí armádou Slovenského štátu a Rumunského království. Některé zprávy, které docházely z regionu, nebyly skutečně optimistické a zajisté vyvolávaly v maďarském generálním štábu nemalou nervozitu, byť se přeci jen na první pohled jednalo spíše o poplašné zprávy, nicméně žádná informace se v obdobných situacích nemůže brát na lehkou váhu. Například 16. března 1939 před druhou hodinou odpolední mohlo napjatost v Budapešti stupňovat telefonické hlášení z četnicko-pátracího divizního velitelství, podle kterého měla být železniční trať vedoucí z Užhorodu na sever k polským hranicím v úseku Perečín – Velký Berezný – Užocký průsmyk obsazena od 10. března Hlinkovou gardou, neboť podle slovenských předstáv měl tento traťový úsek představovat východní hranice Slovenska a Maďarsku měla připadnout pouze paralelní silnice s tratí. Tento údajný slovenský požadavek týkající se budoucí východní slovensko-maďarské hranice měl být podle odkazované telefonické zprávy podporován i Německem. Nicméně podle tohoto telefonického hlášení se Maďarsku neměla vrátit ani železnice vedoucí z Baťova přes Berehovo a Chust na východ podkarpatoruského regionu do Jasině.⁹⁷ Údajně i část této trati, konkrétně mezi Marmarošskou Sihotí⁹⁸ a Jasiní měla připadnout Rumunsku včetně podkarpatoruského území ležícího na východ od této trati. Nejistotu v Budapešti kolem možného zachování se Rumunsku však potvrzovala i telegrafická zpráva maďarského vyslance v Polsku Andráse Horyho. Ten po poledni 15. března 1939 informoval Budapešť o tom, že jej informoval šéf kabinetu ministra na varšavském ministerstvu zahraničních věcí hrabě Ludwik Łubieński, že není vyloučeno, že Rumuni se i přes intervenci polské vlády odváží k menší vojenské akci s cílem obsadit alespoň několik obcí na Podkarpatské Rusi. Łubieński ovšem maďarského vyslance záhy uklidňoval, že takováto případná menší vojenská akce Bukurešti na Podkarpatsku

⁹⁶ MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 390316/8.sz., VSZ z 16. března 1939 k poledni 12. hodině; Csaba, Vida: A szlovák-magyar fegyveres konfliktus 1939 tavaszán, in: Társadalom és honvédelem, A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem tudományos kiadványa, roč. XI, 2007, č. 1, s. 7.

⁹⁷ Zde viz podrobněji ještě dále vlastní text.

⁹⁸ Město v Rumunsku na hraniční řece Tisa mezi Rumunskem a Zakarpatskou oblastí Ukrajiny; rum. Sighetu Marmației, maď. Máramarossziget. Přes rumunskou Marmarošskou Sihotí vedla peážní část trati z Čopu přes Baťovo (dnes: Батьово, maď. Bátyú), Berehovo, Chust do Jasině.

nebude spuštěná jako nepřátelská vůči Maďarsku a proto jménem polského ministra zahraničí Becka prosil, aby maďarský vyslanec působil v Budapešti na vládní kruhy v tom smyslu, aby se v takovémto případě maďarské jednotky stranily jakéhokoliv ozbrojeného střetu s rumunskými jednotkami. Ovšem stejně jako v dalších případech, měla Budapešť nejednoznačné zprávy i ohledně postoje Bukurešti, což nebylo vzhledem ke složité geopolitické situaci nikterak překvapivé. Zatímco šéf kabinetu polského ministra zahraničí 15. března 1939 Maďarsku opatrně naznačoval možnost menší vojenské angažovanosti Bukurešti na Podkarpatské Rusi, tak o pět dní dříve zástupce ředitele politicko-ekonomického odboru a šéf odboru pro východní Evropu na polském ministerstvu zahraničních věcí Tadeusz Kobylański naopak sděloval důvěrně přes maďarského vyslance v Polsku Budapešti, že šéf rumunské diplomacie Grigore Gafencu prohlásil, že Rumunsko nebude činit obtíže při nastávajícím obsazení Podkarpatské Rusi Maďarskem, nicméně že Bukurešť počítá s tím, že maďarská strana nebude destabilizovat maďarsko-rumunské vztahy. Uklidňující diplomatické hlášení na maďarské ministerstvo zahraničních věcí dorazilo v souvislosti s postojem Bukurešti i z Turecka, spojence Rumunska v balkánské zahraniční politice. Turecký ministr zahraničních věcí Sükrü Saradžoglu měl maďarskému vyslanci v Ankaře Zoltánu Máriássymu⁹⁹ potvrdit, že rumunský šéf diplomacie se měl před ním vyjádřit, že Rumunsko nemá námitek proti společné polsko-maďarské hranici. Vzhledem k této skutečnosti pak turecký ministr zahraničí potvrdil maďarskému vyslanci, že vzhledem k deklarovanému postoji svého spojence k obsazení Podkarpatské Rusi Maďarskem tak ani Turecko nemá ničeho proti podkarpatoruské akci Budapešti. Ovšem archivní prameny současně dokumentují i nejednoznačnou politiku samotné Varšavy v otázce Podkarpatska. Dokumentuje to například i přísně důvěrné souhrnné hlášení maďarského vyslance v Rumunsku, pozdějšího maďarského ministra zahraničních věcí a ministerského předsedy László Bárdossyho¹⁰⁰ z 19. března 1939 shrnující ohlas maďarského vojenského vpádu na Podkarpatskou Rus. Bárdossy do Budapešti totiž hlásil, že v napjaté atmosféře, která v Rumunsku po vpadnutí Maďarů do Podkarpátí vládla, polská strana zpočátku silně nabádala Bukurešť k tomu, aby ty části Podkarpatské Rusi, o které měla zájem, neprodleně obsadila a zajistila si tak touto cestou uplatnění svých zájmů v tomto regionu, které již později nebude možné. To, že budapeštské ministerstvo zahraničí věnovalo této části vyslancova hlášení z Rumunska větší pozornost, svědčí i pracovní podtr-

⁹⁹ Vyslancem v Ankaře byl od 7. května 1935 do 18. července 1941; současně byl v období od 31. května 1937 do 12. února 1941 akreditován i v Iráku a Íránu.

¹⁰⁰ Vyslancecký post v Bukurešti zastával od 24. října 1934 do 4. února 1941; ministrem zahraničních věcí byl jmenován k 4. únoru 1941, o dva měsíce později, 3. dubna byl pak po sebevraždě ministerského předsedy hraběte Pála Telekiho jmenován premiérem, jímž byl do 7. března 1942.

žení inkriminované části, jako jediné z celého pětistránkového raportu, červenou tužkou. V každém případě ministři zahraničních věcí Polska a Rumunska, Beck a Gefencu, byli v souvislosti s podkarpatoruskou otázkou potažmo k jejímu maďarskému řešení ve spojení. Bukurešť se tak i z věrohodných zdrojů mohla dovědět o plánovaném obsazení Podkarpatské Rusi maďarskými jednotkami, o níž byl Gefencu Beckem spraven při jejich osobním setkání ve Varšavě, jak to pak posléze potvrdil maďarskému vyslanci v Ankaře turecký ministr zahraničí Saradžoglu.¹⁰¹

Rumunsko mělo být původně údajně skutečně ochotné obsadit některé části nejvýchodnějšího cípu podkarpatoruského regionu, ovšem pouze za předpokladu, pokud by se na Podkarpatské Rusi angažovala vojensky i Varšava, jak to vyplývá ze souhrnné zprávy maďarského vyslance v Bukurešti Bárdossyho. Bukurešť si prý dokázala představit i takové řešení podkarpatoruské otázky, kdy by každá ze tří zainteresovaných stran, tedy Maďarsko, Polsko a Rumunsko obsadily třetinu území Podkarpatské Rusi, a to tak, aby polská okupační zóna zabírala centrální část Podkarpatské Rusi, aby tak od sebe oddělila maďarskou a rumunskou armádu. Polská vláda však, jak potvrdil maďarský vyslanec v Rumunsku, byla údajně ochotna přistoupit na podporu rumunských teritoriálních zájmů na Podkarpatsku pouze diplomatickou cestou, na případném vojenském obsazení jakékoli části Podkarpatské Rusi se Varšava nechtěla v žádném případě zúčastnit. Rumunská vláda se tak měla proto rozhodnout, že sice pro případné uplatnění svých zájmů na Podkarpatsku posílí svou vojenskou přítomnost na podkarpatoruském úseku svých státních hranic, ale že hranice s podkarpatoruským regionem nepřekročí, zato se však pokusí vznést „přátelskou“ žádost u maďarské vlády, aby maďarská vojska neobsazovala území na východ od linie Chust – Berezovo¹⁰² – Vyšní Bystrý¹⁰³ – Wyszkow¹⁰⁴ aniž by však Bukurešť chtěla touto žádostí jakkoliv prejudikovat výsledné teritoriál-

¹⁰¹ MNL–OL, K 63 – 71. cs., dok. bez bližšího evidenčního čísla s nadpisem Telefonjelentés, telefonické hlášení podplukovníka Vilmore Sellyeyho (Schrédla) z Maďarského královského číselnicko-pátracího divizního velitelství z 16. března 1939 z 13:45 hodin; tamtéž, 5368 (pův. číslo dokumentu), šifrovaná telefonická depeše maďarského vyslance ve Varšavě Andráse Horyho maďarskému ministru zahraničních věcí hraběti Istvánu Csákymu z 15. března 1939 s datem odeslání ve 13:30 hodin; tamtéž, 5379, šifrovaný telegram maďarského vyslance v Ankaře Zoltána Máriássyho maďarskému ministru zahraničních věcí hraběti Istvánu Csákymu č. 3 z 15. března 1939 s datem odeslání v 18:46 hodin; tamtéž, 78/pol. 1939., přísně tajná zpráva maďarského vyslance v Polsku Andráse Horyho z 10. března 1939 s předmětem: Gefencu és a ruszinszkói kérédes; tamtéž, 63/pol. 1939, přísně důvěrná zpráva maďarského vyslance v Bukurešti László Bárdossyho maďarskému ministru zahraničních věcí hraběti Istvánu Csákymu z 19. března 1939 s předmětem: A csehországi események hatása és következménye Romániában.

¹⁰² Politický okres Chust, ukr. Березово, maď. Berezna.

¹⁰³ Politický okres Volové, ukr. Верхній Бистрий, maď. Felsősebes n. Felsőbisztra.

¹⁰⁴ Dnes Вишків ve Lvovské oblasti na hranici se Zakarpatskou oblastí, na bývalé rakousko-halécké straně severovýchodních Karpat.

ní řešení východní oblasti podkarpatoruského regionu. Nicméně takovýto požadavek byl z hlediska teritoriálního rozsahu mnohem ambicióznější oproti tzv. případnému minimalistickému řešení a úsilí o připojení jen několika mála obcí na východ od úseku Luh – Jasiňa železniční trati z Baťova do Jasině.

Vojenská situační zpráva z 16. března k odpolední čtvrté hodině informovala generální štáb maďarské armády do Budapešti, že podle zatím nepotvrzených zpráv měla berehovská skupina dobít Chust. Současně měl zdařile probíhat průzkum východních oblastí od Chustu osádkou pancéřového vlaku maďarské armády, který měl operovat na železniční trati mezi Chustem a Marmarošskou Sihotí. Obsazení Chustu během odpoledne 16. března bylo Budapešti potvrzeno druhého dne ráno, kdy byl generální štáb informován, že Chust se maďarským vojákům podařilo za znění kulometů a zvonů obsadit. Podle maďarského vojenského hlášení mělo během bojů o Chust padnout 70 Čechů. Odpoledne 16. března ve čtvrt na tři pak poprvé maďarští vojáci dosáhli u Vereckého průsmyku i polských hranic, kde měli být slavnostně přivítáni polskými vojáky. Jako první stanul na polské hranici cyklistický prapor mukačevské skupiny. Užhorodské skupině se podařilo u Kamenice nad Uhom zlomit český odpor a zahájit svižnější postup dál na Perečín. K odpolední čtvrté hodině již maďarská armáda neměla nikde na Podkarpatské Rusi čelit významnějšímu vojenskému odporu. Vzhledem k dosaženým cílům měla být posílena i nadšená nálada mezi maďarskými vojáky.¹⁰⁵

Během noci z 16. na 17. března byla východní linie rozšířena k Ťačovu, kam se dostal 14. cyklistický prapor, a rychle se pohybující útvary berehovského pluku zahájily postup k polským hranicím. Ještě večer 16. března dorazily do Chustu dvě roty 4. husarského pluku. Současně docházelo k posilování maďarských pozic v okolí Chustu. Pacifikaci oblasti měl na starosti 24. pohraniční prapor. Mukačevská skupina zahájila vojenské posilování polských hranic, kam ráno 17. března směřoval po železnici pohraniční prapor skupiny, který se měl pustit do organizace ochrany společných maďarsko-polských hranic. V gesci mukačevské skupiny pak probíhalo i posilování maďarské vojenské přítomnosti v oblasti kolem Činaďova. Se silnějším odporem českých vojáků se měli maďarské jednotky střetnout pouze v okolí Chustu a Jasině, v dalších částech se mělo české vojsko s prodlevou stahovat z jimi držených území. V řadě vesnic však měli silně řádit ozbrojení gardisté Karpatské Siče. Potvrzen byl nyní i zrychlený postup maďarských vojáků užhorodské skupiny, jejíž 1. cyklistický prapor úspěšně postupoval za podpory pancéřových obrněných vozidel k okresnímu městu Perečín, který se Maďarům podařilo již 16. března o půlnoci obsadit. Současně došlo v údolí řeky Turja k propojení operačních oblastí užhorodské

¹⁰⁵ MNL–OL, K 63 – 71. cs. – 390316/10.hdm.I.vkf, VSZ z 16. března 1939 k 16. hodině; 390317/1.hdm.I.vkf., VSZ ze 17. března 1939 k 8. hodině ranní.

a mukačevské skupiny. Průběžně docházelo i k posilování vojenské přítomnosti maďarských vojsk v již obsazených částech zaarbitrážní části podkarpatoruského regionu. V čase odeslání první vojenské situační zprávy dne 17. března měla probíhat i vykládka čtyř praporů a dvou baterií 11. brigády v jejich přidělených rajonech: jednoho praporu 9. brigády, dvou praporů a dvou baterií 7. brigády, jednoho praporu, dvou jezdeckých rot a jedné baterie 2. jezdecké brigády.¹⁰⁶

Ranní vojenská situační zpráva z podkarpatoruské vojenské operační oblasti 17. března referovala generálnímu štábu maďarské armády v Budapešti i o vojenské kořisti maďarských vojsk. Do rukou mukačevské skupiny se dostalo 50 vagonů válečného materiálu, které obsahovaly nejen zbraně jako např. 40 ks. pušek, ale i další vojenský mobiliář: 150 postelí s úplným vybavením (slamníky, deky), 50 ks. psacích strojů, spisových skříní a dalších kancelářských zařízení. Vojenská situační zpráva z osmé hodiny ranní třetího operačního dne maďarské armády na Podkarpatské Rusi podávala současně i informace o zajatých osobách, a to opět konkrétně v případě mukačevské skupiny, která měla uplynulý den, tj. 16. března zajmout jednoho důstojníka a dalších 99 blíže nespécifikovaných osob.¹⁰⁷

Nálada mezi maďarskými vojáky měla být díky dosaženým úspěchům stále nadšená, ale opět byla potvrzena jejich vyčerpanost kvůli špatnému počasí, obtížnému terénu a velkým výkonům. Naproti tomu citovaná vojenská situační zpráva referovala do Budapešti i o skleslé náladě u protivníka. Obce, kterým se podařilo ozbrojené příslušníky Karpatské Siče vyhnat, pak měly s velkým nadšením očekávat příchod maďarského vojska. Například obyvatelstvo obce Dohve¹⁰⁸ mělo do Sevluše vyslat i smíšenou maďarsko-rusínskou delegaci, která měla žádat maďarské vojsko, aby ochránila jejich vesnici před síčisty. Naproti tomu trochu znepokojující pro maďarskou stranu byly zprávy o přesunech vojenské výzbroje rumunskou armádou, resp. posilování rumunských vojenských sil na hranicích Rumunska s Podkarpatím, a to s údajným cílem podpořit české vojáky. Navíc mělo Rumunsko i částečně mobilizovat. Podle zprávy maďarského vojenského ataše v Bukurešti z 16. března 1939 mělo individuální povolování mužů do zbraně, resp. posilování početního stavu rumunské armády zcela jistě proběhnout u VI. a VII. armádního sboru. Pozitivní pro Budapešť však byla další informace maďarského vojenského diplomata v Rumunsku, podle které sice měla v Bukurešti vládnout všeobecně nerozhodnost, ovšem v popředí zájmu mělo být diplomatické řešení nastalé situace. To, že částečná mobilizace byla jen defenzivním opatřením Bukurešti a že hlavním nástrojem rumunské vlády bylo v souvislosti s maďarským obsazováním Podkarpatské Rusi diplomatické řešení nastalých nových okolností na severovýchodních hranicích

¹⁰⁶ MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 390317/1.hdm.I.vkf., VSZ ze 17. března 1939 k 8. hodině ranní.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Politický okres Iršava, ukr. Добре, maď. Dolha.

Rumunská, potvrzoval o dva dny později v Bukurešti německému vojenskému atašé i generální štáb rumunské armády. Německý vojenský atašé v Rumunsku byl současně rumunskou stranou ujištěn, že rumunská vojska nehodlají překročit hranice s Podkarpatskou Rusí v reakci na její obsazování maďarskými vojsky. V souvislosti s obavami případného dílčího vojenského angažmá Bukurešti na Podkarpatské Rusi je pak zde třeba zmínit i náklonnost takovéhoho alternativního řešení ze strany podkarpatoruských politiků v čele s Augustinem Vološinem. Premiér samozvané a neuznané Karpatské Ukrajiny po vpádu maďarských vojsk na Podkarpatskou Rus utekl na rumunské území a nabídl Bukurešti jako hlavní představitel karpátoukrajinského státu jeho území do protektorátní správy. Prorumunské úvahy karpátoukrajinské politické reprezentace pak potvrzoval i ministr financí a ministr pro komunikaci samozvané karpátoukrajinské republiky Julij Braščajko během své výše zmíněné návštěvy budapeštského ministerstva zahraničí 17. března 1939, kam byl z Chustu vyslán právě Vološinem. Braščajko sice tuto Vološinovu nabídku směrem k rumunské vládě popíral, nicméně posléze přiznal, že na poslední, časově blíže nelokalizované směrodatné ministerské radě se možnost rumunské vojenské správy alespoň oblasti bývalé Marmarošské župy probrala, vzápětí však upozornil, že ministerská rada tuto alternativu nakonec odmítla.¹⁰⁹

¹⁰⁹ MNL–OL, K 63 – 71. cs. – 390317/1.hdm.I.vkf., VSZ ze 17. března 1939 k 8. hodině ranní; tamtéž, K 63 – 71. cs. – 9960/–K.a. szám–1939, resp. M. kir. Honv. Vkf. 2. osztály 15.443/eln., telegram maďarského vojenského atašé v Bukurešti podplukovníka Oszkára Baitzeho č. 58 maďarskému generálnímu štábu z 16. března 1939 s časem odeslání v 17:30 hodin; tamtéž, telegram téhož (bez spisové značky maďarského generálního štábu) č. 70 maďarskému generálnímu štábu z 18. března 1939 s časem odeslání v 14:30 hodin; MNL–OL, K 63 – 71. cs. – 1341/pol. 1939, již cit. denní interní hlášení maďarského ministerstva zahraničí stálému zástupci maďarského ministra zahraničních věcí Jánosi Vörnlemu ze dne 17. března 1939. Braščajko na maďarském ministerstvu zahraničních věcí sice potvrdil, že Vološin se skutečně nacházel již na rumunském území, ale současně se téměř dušoval, že předseda karpátoukrajinské ministerské rady opustil území podkarpatoruského regionu na naléhání svých sester a že se na rumunském území hodlá zdržovat pouze do té doby, než maďarské jednotky dokončí obsazování podkarpatoruské oblasti. Braščajko, snažíc se získat náklonnost Budapešti pro karpátoukrajinské politické představitelky v zájmu možnosti jejich dalšího politického angažmá i v rámci maďarské správy podkarpatoruského regionu, se v Budapešti horlivě snažil ospravedlnit i nepřítomnost bývalého více resortního ministra autonomní vlády Podkarpatska a ministra průmyslu a zemědělství samozvaného karpátoukrajinského státu Štefana Kločuraka na Podkarpátí. Podle Braščajka sice Kločurak odešel před maďarskými vojsky přes Svalavu na západ Podkarpatska na podkarpatorusko-slovenské pomezí do Perečina, ale jeho pozdější snaha vrátit se byla znemožněna odříznutím cesty zpět maďarskými jednotkami, proto podkarpatoruské území opustil a odešel pravděpodobně na území Slovenska. Stejně se ospravedlňoval i Braščajko, který se omlouval, že musel s Dolinaim přicestovat přes rumunské území, ale jinou možnost, aby se vyhnuli oblastem s ozbrojenými střety a co nejrychleji se dostali do Budapešti, neměli. [Toto potvrzuje i Braščajkův telegram odeslaný na maďarské ministerstvo zahraničních věcí večer 16. března 1939, v němž ministr Braščajko Budapešti oznamoval, že kvůli velké střelbě nemohli překročit hranice s Maďarskem u Sevuše, takže cestují přes Rumunsko, kde je však ještě zdržel defekt na autě. Srov. MNL–OL, K 63 – 71. cs. – 323. (pův. č. dokumentu), telegram Julija Braščajka z 16. března 1939; telegram byl postoupen ministru

Postup maďarských vojsk na Podkarpatsku během 17. března byl již méně problémový a podkarpatoruský region se tak postupně ale jistě dostával pod kontrolu posílených maďarských vojsk. Berehovská skupina, posílená 2. pěší brigádou, dále úspěšně postupovala údolím Tisy. Navíc 11. a 14. cyklistický prapor vojenské skupiny podplukovníka barona Károlye Ungára se bez většího odporu dostal v půl šesté večer k Jasini. Vojenská kontrola východní poloviny Podkarpátí byla posílena 4. husarským plukem, jehož většina přibyla do okresního města Ťačovo, z níž se pak následně vydělila zesílená rota, která se přemístila do Slatinských Dolů¹¹⁰ s cílem zabezpečit zde rumunské hranice. Zajištěna však byla již ostraha nového úseku hranic Maďarska s Rumunskem v úseku mezi Chustem a Ťačovem, která byla v gesci 24. pohraničního praporu. Výrazněji byla posílena maďarská vojenská přítomnost v Chustu, kam přibyl dělostřelecký oddíl 4. motorizovaného praporu a motorizované brigády. Do Budapešti bylo rovněž potvrzeno, že železniční trať v údolí řeky Tisa byla po Chust neporušena a vykládkové rajony pro chustskou oblast tak mohly být posunuty dopředu. K večeru 17. března měl již být zajištěn i úsek polských hranicích v úseku Vereckého průsmyku. Její ostrahu zabezpečoval 24./III. prapor a 25. pohraniční prapor skupiny plukovníka vítěze Alajose Béliho (bývalá mukačevská skupina). Za přispění větší části 3. husarského pluku a 12. cyklistického praporu mělo dojít ke spojení oparečního rajonu bývalé mukačevské a berehovské skupiny v oblasti severně od Chustu. Tyto vojenské síly měly postupovat od Dolhy na obec Lipče¹¹¹ ležící jen několik kilometrů severně od Chustu, nicméně zde měli být stále aktivní ukrajinsko-rusínské ozbrojené skupiny Karpatské Siče. Zatímco obsazování dalších pozic vojenskými silami bývalé mukačevské a berehovské skupiny probíhalo bez problémů, navíc jejich vojenské síly se buď již dostaly na polské hranice, nebo se k nim výrazně přiblížily, užhorodská skupina se musela opět vypořádat s dalším odporem českých vojsk, což bylo zajisté způsobeno jejich větší koncentrací v této západní oblasti Podkarpátí, neboť drtivá většina české vojenské síly opouštěla území Podkarpátí severní cestou směrem na Prešov, kde křížila směr postupu užhorodské skupiny maďarských vojsk k polské hranici. Postup užhorodské skupiny byl během 17. března zdržen ozbrojeným odporem českých vojáků u obce Mirča¹¹². Trvalo až do šesté hodiny večerní,

zahraničních věcí hraběti Istvánu Csákymu, stálému zástupci ministra zahraničí János Vörneremu a politickému odboru ministerstva zahraničních věcí.] Braščajko však současně vyzdvihl, že na území Podkarpatska zůstal po vpádu maďarských vojsk ministr vnitra Karpatské Ukrajiny Jurij Pervuznik, který dostal takové instrukce, aby se po pádu Chustu stáhl do Velikého Bočkova (politický okres Rachov, dnes ukr. Великий Бичків, maď. Nagybocksó.) Tato obec však ležela přímo na rumunské hranici, takže se dá předpokládat, že rovněž i Pervuznik se velmi záhy stáhl na rumunské území. Srov. MNL–OL, tamtéž, cit. dok. 1341/pol. 1939.

¹¹⁰ Politický okres Rachov, ukr. Солотвино, maď. Aknaszlatina / Akna-Szlatina.

¹¹¹ Politický okres Chust, ukr. Липча, maď. Lípce.

¹¹² Politický okres Velký Berezny, ukr. Мирча, maď. Mércse.

než Maďaři linii ozbrojeného odporu českých vojáků posunuli nad obec Malý Berezný¹¹³. Na dalším území se již maďarská vojska s odporem regulérních vojenských sil setkat neměla. Nicméně vojenská situační zpráva ze 17. března k odpolední páté hodině upozorňovala budapeštský generální štáb, že čeští vojáci odevzdávali své zbraně a munice do rukou příslušníků branné organizace Ukrajinců a Rusinů, Karpatské Siče. Maďarská vojska proto dál počítala s gerilovými boji s ukrajinsko-rusínskými ozbrojenci, kteří měli být ve větší síle přítomni v okolí obcí Iršava, Bílky¹¹⁴ a Dolha, tedy v přilehlém širším severozápadním okolí okresního města Iršava, jehož postupné „očišťování“ mělo maďarskými silami bývalé berehovské a mukačevské skupiny aktuálně probíhat.¹¹⁵

Vojenská situační zpráva shrnující situaci maďarského vojska na operačním území Podkarpatské Rusi k páté hodině odpolední 17. března 1939 současně informovala generální štáb maďarské armády do Budapešti o počtu obětí na maďarské straně. Od 13. do 17. března mělo během podkarpatoruské operace maďarských vojsk padnout 37 maďarských vojáků a 131 vojáků mělo být zraněno. V případě protistrany citovaná maďarská vojenská situační zpráva informovala Budapešť o 150 až 200 obětí. Počet zajatých osob maďarskými vojsky se pohyboval mezi 200 až 300. Pro zajatce z řad maďarských vojáků byla zřízena polní nemocnice v zámku Schönbornů v dnešní obci Karpaty¹¹⁶, kam bylo převezeno zdravotnické zařízení z mukačevské nemocnice. I pozdně odpolední maďarská vojenská situační zpráva ze 17. března potvrzovala nadšenou náladu v maďarském vojsku, stejně jako nadšené vítání maďarských vojáků obyvateli obsazovaných obcí.¹¹⁷

Až třetí den vojenských operací maďarských vojsk na Podkarpatské Rusi se podařilo Maďarům dosáhnout polských hranic v rámci všech třech hlavních operačních směrů. Jako první dorazil na polské hranice cyklistický prapor berehovské skupiny u Vereckého průsmyku brzy odpoledne 16. března, jak bylo výše zmíněno. Vojáci bývalé berehovské skupiny, nyní skupiny plukovníka Sándora Horvátha, dosáhli polských hranic o více než 24 hodin později, 17. března v 17 hodin 50 minut, a to severovýchodně od obce Jasiňa. Z této skupiny maďarských vojsk stanul poprvé na polské hranici 14. cyklistický prapor. Dosažení polských hranic i v severovýchodní části Podkarpátí však ještě neznamenal, stejně jako v případě operačního směru mukačevské skupiny, že se pod kontrolu maďarských vojsk dostala celá oblast severovýchodní části podkarpatoruského

¹¹³ Politický okres Velký Berezný, ukr. Малий Березний, maď. Kisberezna.

¹¹⁴ Politický okres Iršava, ukr. Білки, maď. Bilke.

¹¹⁵ MNL–OL, K 63 – 71. cs. – 390317/1.Hdm.I.Vkf., VSZ ze 17. března 1939 k 17. hodině. I během 17. března probíhalo další posilování maďarské vojenské přítomnosti v oblasti Podkarpatska. Průběžně zde probíhaly vykládky vojenských posil anebo jejich nakládky v mateřském Maďarsku. To se týkalo 11., 9. a 7. brigády a 1. a 2. jezdecké brigády. Viz tamtéž.

¹¹⁶ Ukr. Карпати, maď. Beregvár.

¹¹⁷ MNL–OL, K 63 – 71. cs. – 390317/1.Hdm.I.Vkf., VSZ ze 17. března 1939 k 17. hodině.

regionu. Zbytek bývalé berehovské skupiny průběžným postupem údolím Tisy přebíral kontrolu nad východní oblastí Podkarpatska a prováděl jeho „pacifikaci“. Dne 17. března dosáhla polských hranic i užhorodská skupina, která se na večer musela vypořádat se zbytkem odporu českých vojsk u Malého Berezného. Po jejím úspěšném zdolání dosáhl v deset hodin večer 13. cyklistický prapor polských hranic v oblasti Užockého průsmyku.¹¹⁸

Podle maďarského vojenského hlášení z ranní osmé hodiny 18. března 1939 se již maďarská vojska neměla nikde potýkat s větším odporem nepřítele. Pomalu konsolidující se situace měla být narušována pouze výpady ozbrojených příslušníků Siče, kteří se stáhli do hor, odkud podnikali lokální ozbrojené útoky. Nicméně maďarská vojska již měla úspěšně zahájit jejich odzbrojování. Podle odkazované ranní vojenské zprávy z podkarpatoruské vojenské operační oblasti proběhly operace maďarských vojsk 17. března bez ztrát na životech. Ztráty na straně nepřítele nebyly Maďarům známy. Maďaři se rovněž mohli pochlubit další větší kořistí, která měla padnout do rukou vojáků užhorodské skupiny. Její příslušníci se kromě většího počtu výbušnin zmocnili tolika pušek, lehkých a těžkých kulometů a plynových masek, které byly dostačující pro vybavení celých dvou pěších pluků. Současně se do rukou maďarských vojáků dostala plně vybavená vojenská nemocnice s kapacitou 150–200 lůžek v opuštěných kasárnách v obci Křivá¹¹⁹ v bezprostředním západním sousedství okresního města Chust. I ranní maďarská vojenská situační zpráva z 18. března potvrzovala do Budapešti, že ve vojsku, které již však mělo být značně vyčerpáno, vládla stále nadšená nálada, stejně jako mezi civilním obyvatelstvem maďarskými vojsky obsazených obcí a měst Podkarpatska. Generální štáb v Budapešti byl také informován o chystané slavnosti v polské obci Klimiec¹²⁰ v oblasti Vereckého průsmyku na území bývalé rakouské Haliče u příležitosti vytvoření společné maďarsko-polské hranice, kterých se chystaly zúčastnit i maďarské oddíly. V souvislosti s očekávanými slavnostmi v Polsku a zejména na obnovené polsko-maďarské hranici na polské straně však maďarský vyslanec v Německu informoval maďarského ministra zahraničních věcí, že tyto očekávané akce jsou Berlínem vnímány velmi citlivě.¹²¹

Pátek 17. březen 1939 se stal i formálním datem dokončení obsazování Podkarpatské Rusi horthyovským Maďarskem, byť ještě ne všechny oblasti podkarpatoruského regionu byly plně pod kontrolou maďarských jednotek. V tento den totiž na maďarské ministerské radě informoval ministr zahraničních věcí hrabě

¹¹⁸ MNL–OL, K 63 – 71. cs. – 390318/1.Hdm.I.Vkf., VSZ z 18. března 1939 k 8. hodině ranní.

¹¹⁹ Politický okres Chust, ukr. Крива, maď. Tiszakirva.

¹²⁰ Dnes Климець ve Lvovské oblasti na hranici se Zakarpatskou oblastí, na bývalé rakousko-haličské straně severovýchodních Karpat.

¹²¹ MNL–OL, K 63 – 71. cs. – 390318/1.Hdm.I.Vkf., VSZ z 18. března 1939 k 8. hodině ranní; tamtéž, 5387 (pův. č. dokumentu), šifrovaný telegram maďarského vyslance v Berlíně Döme Sztójajho maďarskému ministru zahraničních věcí hraběti Istvánu Csákyemu č. 61 z 16. března 1939 s časem odeslání v 10:15 hodin.

István Csáky oficiálně ostatní členy kabinetu o vojenském obsazení Podkarpatska i zahraniční odezvě maďarského vpádu do tohoto bývalého regionu československé státní. Šéf maďarské diplomacie potvrdil, že obsazení Podkarpatské Rusi vyvolalo v okolních státech, jmenovitě v Polsku, v Rumunsku i v Jugoslávii, kde již dříve vyjádřili nezainteresovanost v podkarpatoruské otázce, značné překvapení. Hrabě Csáky potvrdil, že Budapešť může za svůj úspěch vděčit právě momentu překvapení, protože Bukurešť se tak díky tomu neodhodlala sama vystoupit se svými nároky v podkarpatoruském regionu, konkrétně v pohraničním pásu v oblasti Jasině. Nicméně maďarská strana přesto neopouštěla nic náhodě a informovala včas Bukurešť, že pokud by v reakci na vstup maďarských vojsk na Podkarpatsko rumunské vojsko vpadlo na území podkarpatoruského regionu, považovala by to Budapešť za nepřátelský akt vůči maďarskému státu. Ministr zahraničí na zasedání kabinetu potvrdil, že Bukurešť se sice snažila získat Poláky pro podporu jejich alespoň symbolického obsazení Jasině, ale Varšava na tyto aktivity rumunské strany v zájmu udržení polsko-maďarského přátelství nerefletovala. Podle Csákyho si Maďarsko rázným, odhodlaným a rychlým činem, resp. obdivuhodným tempem, kterým jeho vojsko provedlo obsazení Podkarpatské Rusi, získalo nejen u svých spojenců, Německa a Itálie, velkou prestiž. Csáky upozornil i na pozitivní reakci Francie na maďarské obsazení Podkarpatska, protože Paříž měla vidět raději toto území spíše pod maďarskou než německou správou. Ministerský předseda hrabě Teleki na závěr poděkoval s velkým uznáním ministru zahraničních věcí a ministru obrany za jejich nasazení „během těchto historických dnů“, které posílily i hrdost maďarského lidu na jejich armádu.¹²²

Budapešť následně potvrdila definitivní obsazení Podkarpatské Rusi i Berlínu. Stalo se tak o dva dny později, kdy maďarský vyslanec v Berlíně Döme Sztójay informoval říšského ministra zahraničních věcí Joachima von Ribbentropa, že maďarská armáda ukončila vojenské obsazování zbytku Podkarpatské Rusi, čímž tak tímto celá Podkarpatsko přešlo pod správu Maďarska. Německá strana byla naproti tomu informována, že se tak stalo ráno 18. března 1939. Ribbentrop pochopitelně skrze maďarského vyslance Budapešti „ke znovusjednocení Karpatské-Ukrajiny s Maďarskem“ upřímně poblahopřál, ovšem až s několikadenní prodlevou 27. března. Den poté, co Sztójay oznámil Ribbentropovi úspěšné obsazení Podkarpatska maďarskou armádou, 19. března, pak maďarský vyslanec v Berlíně Sztójay vyjádřil vděčnost Maďarska za německou podporu osobně i Adolfu Hitlerovi, a to ihned po jeho příjezdu zpět do Německa z Protektorátu Čechy a Morava a ze Sudet na berlínském vlakovém nádraží, kde ho vedle japonského vyslance a několika zřízců japonského vyslanectví přivítal s dalšími dvěma členy maďarského vyslanectví.¹²³

¹²² MNL–OL, K 27, ME, MT, 17. 3. 1939, bod 26, fol. 32–33.

¹²³ Maďarský vyslanec současně Ribbentropovi tlumočil, že je Budapešť připravena zahájit společná jednání s Rumunským královstvím a Slovenským štátem o hraniční otázce při respek-

Mnohem vřeleji než Berlín přivítal obsazení Podkarpatské Rusi maďarskými jednotkami tradičnější velmocenský spojenec meziválečného Maďarského království, Itálie. Svědčí o tom reakce maďarského vyslance v Itálii barona Frigyesse Villányiho, který byl během vojenského obsazování Podkarpatska ve stálém kontaktu s italským ministerstvem zahraničních věcí. Podle jeho excelence barona Villányiho se na římském ministerstvu zahraničních věcí srdečně radovali z maďarského obsazení Podkarpatska prakticky všichni od ministra až po posledního kancelářského zřízence, u kterých si současně měl výkon maďarských vojsk získat bezmezné uznání. Velkou spokojenost s teritoriálním rozšířením Maďarska měl osobně maďarskému vyslanci skrze italského šefa diplomacie hraběte Galeazzo Ciana vyjádřit i sám Benito Mussolini. U příležitosti maďarského vojenského obsazení Podkarpatské Rusi vyjádřil své srdečné blahopřání Budapešti i náčelník italského generálního štábu generálporučík Alberto Pariani, který maďarskému vojenskému atašé v Římě vítězi László Szabóovi rovněž sklonil poklonu před výkonem maďarského vojska.¹²⁴

Ovšem ani postoj dalších mocností nebyl pro Maďarsko ze zahraničněpolitického hlediska nepříznivý a lze jej označit za velmi neutrální, ba k Budapešti pak téměř i za ohleduplný. Maďarský vyslanec v Londýně György Barcza¹²⁵ ve své souhrnné zprávě k postavení Velké Británie k maďarskému vojenskému obsazení Podkarpatské Rusi upozorňoval na zásadní rozdíl přístupu Lon-

tování zájmů zúčastněných stran. MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 1905/1939, dokument s předmětem: Kárpátalja birtokbavételének közlése a német kormánnyal datovaný 27. květnem 1939, resp. příložený opis dopisu maďarského vyslance v Berlíně Döme Stójajho německému ministru zahraničních věcí Joachimovi von Ribentropovi z 19. března 1939. Příložen je i opis Ribentropovi odpovědi z 27. března 1939 (součást dokumentové složky 2915/pol.–1939). Maďarský vyslanec říšskému ministru zahraničních věcí sděloval: „Die ungarischen Truppen haben am 18. März morgens das ganze Gebiet des sogenannten Russinsko (auch Karpato-Ukraine genannt) in Besitz genommen. Die Souveränität des ungarischen Staates wurde auf dieses gesamte Gebiet erweitert und die Administration wurde auf normalem Wege übernommen. Weiters erlaube ich mir Eurer Exzellenz ergebnis mitzuteilen, dass die königlich ungarische Regierung mit der königlich rumänischen und der slowakischen Regierung in unmittelbare Verhandlungen zu treten beabsichtigt, um die Grenzfragen, bei Würdigung der gegenseitigen Interessen, durch gemeinsame Abkommen zu regeln.“ Ribentropova odpověď maďarskému vyslanci doslova zněla: „Ich beehre mich, Eurer Exzellenz den Empfang des Schreibens von 19. D.M. ..., durch das Sie im Auftrage Ihrer Regierung die jetzt vollzogene Wiedervereinigung der Karpatho-Ukraine mit Ungarn mitteilen, mit verbindlichem Dank zu bestätigen. Ich verbinde hiermit meine aufrichtigen Glückwünsche zu diesem für Ungarn so bedeutungsvollen Ereignis.“; viz zde dále tamtéž, 5472, šifrovaný telegram maďarského vyslance v Německu Döme Stójajho maďarskému ministru zahraničních věcí hraběti Istvánu Csákymu č. 82 z 20. března 1939 s časem odeslání v 00:45 hodin po půlnoci.

¹²⁴ MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 51/pol-1939., výše cit. přísně důvěrné hlášení maďarského vyslance v Římě barona Frigyesse Villányiho maďarskému ministerstvu zahraničních věcí z 20. března 1939; tamtéž, 1363/pol., telegram maďarského vojenského atašé v Římě vítěze László Szabóa č. 72 z 18. března 1939 s časem odeslání ve 20:15 hodin.

¹²⁵ Vyslancem v Londýně byl od 25. května 1938 do dubna 1941, do přerušení diplomatických styků mezi Maďarským královstvím a Velkou Británií.

dýna k vyhlášení Slovenského štátu pod patronací třetí říše a následnému obsazení zbytku pomnichovských Čech a Moravy německým vojskem na jedné a obsazení Podkarpatska maďarskými jednotkami na straně druhé. Zatímco kritika mocenských ambicí Berlína, součástí jehož mocenské sféry se staly v březnu i Čechy a Slovensko, britskými oficiálními kruhy a britskou veřejností měla postupně sílit, maďarská vojenská akce na Podkarpatsku neměla být naopak doprovázena v Británii žádnou vážnější antipatií, ba naopak měla být mezi řádky vnímána dokonce i rozhodným souhlasem. Pokud německé obsazení zbytku Čech a Moravy bylo ve Velké Británii kritizováno jako porušení mnichovské dohody, maďarské obsazení Podkarpatské Rusi zůstávalo stranou oficiální kritiky. Navíc i britský premiér Neville Chamberlain se měl v rámci jedné parlamentní interpelace vyjádřit, že otázka Podkarpatské Rusi se po zániku Československa a po porušení mnichovské dohody stala záležitostí maďarské vlády a samotného rusínského lidu. Výše zmíněný postoj Londýna k novým událostem ve střední Evropě měly podle maďarského vyslance v Británii snad kopírovat i instrukce Foreign Office směrem k tisku. Zatímco v případě německé akce vůči bývalému Československu byl tisk nabádán ke kritice, v případě maďarského vojenského vpádnutí však mohl být tisk pravděpodobně nabádán k vyvarování se nepřijemných kritik. Je pochopitelné, že pro Londýn bylo „nějaké“ maďarské obsazení Podkarpatské Rusi ve srovnání s Hitlerovým porušením mnichovské dohody a následnou likvidací československého státu skutečně jen okrajovou záležitostí, nemluvě o postupné náklonnosti předních činitelů Foreign Office maďarským politicko-hospodářsko-historickým argumentům pro znovu přičlenění Podkarpatska k Maďarsku v rámci jeho snah o revizi trianonské mírové hranice. Revizní snahy Budapešti byly totožné s revizními snahami Berlína, ovšem likvidace československého státu Hitlerem byla již pro Británii flagrantním porušením přijatelných mezí revize versailleského mírového systému. Maďarskou vojenskou akci na Podkarpatské Rusi pak neodsuzovali ani britští diplomaté na svých misích. Úplné pochopení nad obsazením Podkarpatska Budapešti vyjádřil maďarskému vyslanci v Bělehradě, baronu Bakach-Besseneyemu i šéf tamního britského diplomatického zastoupení Sir Ronald Campbell. Nejvyšší britský diplomat v Království Jugoslávie se měl s ohledem na dané zahraničněpolitické okolnosti ve středoevropském regionu před maďarským vyslancem vyjádřit v tom smyslu, že připojení Podkarpatské Rusi k Maďarsku je jediným možným řešením podkarpatoruské otázky.¹²⁶

¹²⁶ MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 30/pol. 1939., přísně důvěrná zpráva maďarského vyslance v Londýně Györgye Barczy maďarskému ministru zahraničí hraběti Istvánu Csákyemu z 18. března 1939 s předmětem: Az angol kormány álláspontja a ruthén kérédsben; 65/pol. 1939., důvěrné hlášení maďarského vyslance barona Györgye Bakach-Besseneyeho maďarskému ministru zahraničních věcí hraběti Istvánu Csákyemu z 20. března 1939 s předmětem: Beszélgetés az angol követtel a ruthénföldről és a politikai helyzetéről; tamtéž, 1344/pol. 1939., resp. 5430, šifrovaný telegram maďarského vyslance v Londýně Györgye Barczy

Přijatelná pro Budapešť byla i reakce Spojených států amerických, byť Washington obsazení Podkarpatské Rusi na rozdíl od územních zisků maďarského státu po vídeňské arbitráži neuznal. Maďarský vyslanec ve Washingtonu János Pelényi¹²⁷ ve své zprávě z konce března 1939 k ohlasu maďarského vojenského obsazení Podkarpatska vyzdvihoval, že i přesto, že USA odmítají násilné vojenské řešení teritoriálních konfliktů a že jsou proti politice Německa a Itálie, nesetkalo se obsazení Podkarpatské Rusi se silnějšími útoky amerického tisku vůči Maďarsku. Jeho excelence Pelényi tuto poměrně chladnou reakci Washingtonu odůvodňoval tím, že po vídeňské arbitráži se v americkém veřejném mínění rozšířil názor, že Německo se staví proti společné maďarsko-polské hranici a proto bylo březnové obsazení celé Podkarpatské Rusi vnímáno jako „dráždění“ Berlína. Navíc pozornost vzbuzuje rovněž vyslancova informace, že v Americe je Maďarsko vnímáno spíše jako i nejbližší další oběť Německa. Washington tedy vzal na vědomí obsazení Podkarpatské Maďarskem, ale vzhledem k platnosti Stimsonovy deklarace vystupující proti násilím vynuceným teritoriálním změnám nebylo možné očekávat potvrzení *de iure* znovu připojení Podkarpatska k Maďarsku, přičemž navíc uznání připojení Podkarpatské Rusi k maďarskému státu by mohlo rovněž prejudikovat postoj USA k anexi zbytku pomnichovských Čech a Moravy Německem, jak ve své zprávě správně upomínal maďarský vyslanec ve Washingtonu. Neutrální stanovisko USA k obsazení Podkarpatské Rusi Maďarskem pak potvrzují i rozhovory maďarského diplomata ve Spojených státech amerických s úředníky State Departmentu. Ti sice neměli na vývody maďarského vyslance ke vztahu Budapešti k Podkarpatské Rusi reagovat nikdy přímo, měli však s vyslancovými argumenty vyjádřit vždy souhlas alespoň kýváním hlavou. Aktivnější zájem o Podkarpatsko vyjadřoval State Department ještě před jeho vojenským obsazením Budapešti a před samotnou první vídeňskou arbitráží, kdy se úředníci zajímali u vyslance, zda by se Maďarsko potažmo k jeho revizní politice vůči Československu spokojilo s připojením pohraničních většinou maďarskojazyčných oblastí Podkarpatské Rusi. Americká diplomacie se však okamžitě pídila po tom, zda vojenské obsazení Podkarpatska Budapešti proběhlo se souhlasem Berlína. Tuto skutečnost zjišťoval 18. března osobně u stálého zástupce maďarského ministra zahraničních věcí Jánose Vörnla vyslanec Spojených států amerických v Budapešti John Flournoy Montgomery. Vörnle na Montgomeryho otázku odpověděl diplomaticky. Potvrdil sice, že Budapešť již s Berlínem podkarpatoruskou otázku několik měsíců probírá, ale pokud že má americký vyslanec pod předběžnou domluvou obou stran na mysli nějakou konkrétní oboustrannou úmluvu, tak to může

maďarskému ministru zahraničních věcí hraběti Istvánu Csákymu č. 22 ze 17. března 1939 s časem odesláni v 11:16 hodin.

¹²⁷ Maďarské vyslanectví ve Washingtonu vedl od 7. listopadu 1933 do 14. prosince 1940 (od roku 1934 byl současně akreditován na Kubě a v Mexiku).

rozhodně popřít. Potvrdil však Montgomerymu, že Budapešť samozřejmě věděla, že podkarpatoruskou vojenskou akci Budapešti se Berlín nebude snažit zarazit. Co však bylo pro vyslance Washingtonu v Maďarsku podstatné, bylo Vörnleho souhlasné potvrzení toho, že pokud by Budapešť neobsadila Podkarpatskou Rus, vložil by na ní ruku Berlín.¹²⁸

Nejistotu však obsazení Podkarpatské Rusi Budapeští budilo přímo v regionu, vyjma Polska. Politika revize trianonských hranic se dotýkala všech okolních států Maďarska, vyjma k třetí říši připojeného Rakouska. Další revizní úspěchy Maďarska zde závisely primárně na podpoře a politice spřáteleného Berlína a nervózní bylo i Slovensko, nad nímž držel Berlín patronát. Největší obavy vzbuzovalo další teritoriální rozšíření maďarského státu v Rumunsku s početnou maďarskou menšinou a vedle Horních Uher s dalším velkým historickým územím bývalého uherského státu, Sedmihradskem, s výraznou regionálně-identickou, resp. historicko-identickou bází pro maďarskou národní identitu. Rumunsko se kvůli obsazení Podkarpatské Rusi maďarskými jednotkami cítilo logicky nejistě. Mělo sice zájem o východní podkarpatoruské obce s větším počtem rumunského obyvatelstva, ale i jen malé vojenské angažmá v oblasti by bylo ze zahraničněpolitického hlediska velmi choulostivým a riskantním řešením. Nicméně nejen Bukurešť se spíše klonila k nastavení nějakého modus vivendi s teritoriálně rozšířeným maďarským státem. O smírné řešení napjatější situace mezi Maďarskem a Rumunskem v souvislosti se znovu připojením Podkarpatska si přála i Varšava, jak to například v Římě tlumočil tamnímu maďarskému vyslanci baronu Villányimu i náměstek polského ministra zahraničních věcí Jan Szembek. Bukurešť byla celkově znepokojena se zahraničněpolitickým vývojem ve středoevropském regionu v předjaří 1939. Rumunské vládní kruhy znervózněly již v souvislosti se stupňováním zahraničněpolitické situace v souvislosti s osudem druhé Česko-Slovenské republiky, zvláště poté, co se dozvěděly, že v závěsu za rostoucí konfrontační atmosférou mezi Prahou a silně autonomistickým Slovenskem se rodí nečekaně další akce Berlína, kterým bylo následné obsazení celého území Čech a Moravy a vyhlášení protektorátní správy nad zbytkem historických zemí bývalého československého státu, jemuž předcházelo vyhlášení samostatnosti Slovenska pod ochrannými křídly třetí říše. Nejistota Bukurešti pak byla dále stupňována zákulisními zprávami o chystané vojenské akci maďarských jednotek na Podkarpatské Rusi. Tímto dalším destabilizujícím zahraničněpolitickým

¹²⁸ MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 25/1939. pol., zpráva maďarského vyslance ve Washingtonu o ohlasu obsazení Podkarpatské Rusi Maďarskem u americké veřejnosti s datací 31. března 1939. Předmět dokumentu: A ruthén Kárpátalja visszaszerzése; tamtéž, 1362/pol., denní hlášení maďarskému ministru zahraničních věcí o schůzce vyslance USA v Budapešti Johna F. Montgomeryho a stálého zástupce maďarského ministra zahraničních věcí Jánose Vörnleho s datací 18. března 1939.

vývojem se rumunská vláda měla dokonce velmi podrobně zabývat na dvou po sobě jdoucích nočních ministerských radách. S ohledem na docházející zvěsti o chystaném útoku Maďarska na Podkarpatskou Rus se rumunská vláda předně pídila po tom, do jaké míry je tato případná akce Budapešti chystaná s podporou Berlína. Podle souhrnné zprávy maďarského vyslance v Bukurešti barona Villányiho k postoji Rumunsku k reálné hrozbě brzkého obsazení zbytku Podkarpátí se měli dohodnout rumunský a polský ministr zahraničí Gafencu a Beck na tom, že pokud by se podkarpatoruská otázka stala pod patronací Berlína opět aktuální, bude Rumunsko usilovat pouze o respektování vlastních zájmů v regionu, ale nebude odporovat maďarským nárokům na Podkarpatsku. Z vyslancovy zprávy vyplývá, že veškerá snaha rumunské diplomacie se po výše zmíněné maďarské ultimativní nótě československé vládě soustředila primárně na to, aby zjistila míru role Berlína v podkarpatoruské akci Budapešti. Nicméně Rumunsko mělo z počátku, nejen ve dnech 14. a 15. března, ale i později, považovat zákulisní angažovanost Berlína v podkarpatoruské otázce za pochybnou a nepravděpodobnou. Úvahy Bukurešti o vojenské angažovanosti v podkarpatoruském regionu měly padnout po rychlém postupu maďarských vojsk a následném kompletním obsazení celého podkarpatoruského regionu. Rumunsko se stále nevzdávalo nadějí na naplnění alespoň jeho minimálního podkarpatoruského zájmu soustředěného na několik obcí na východě Podkarpátí s početnější rumunskou menšinou včetně traťového úseku Luh¹²⁹ – Jasiňa železniční trati Baťovo – Jasiňa včetně od této trati na východ ležícího nejvýchodnějšího cípu Podkarpatska. Ovšem podle postřehu maďarského vyslance v Rumunsku však ani tato minimální zainteresovanost na Podkarpátí nebyla zcela eminentním zájmem Bukurešti. Podle vyslancových informací od nejmenovaných osob mělo Rumunsko s tímto svým minimálním požadavkem přijít až na podnět Poláků, přičemž Rumuni počítali s tím, že jim v této otázce bude výrazně nápomocno právě Polsko. Opatrný přístup Bukurešti k jejímu minimálnímu požadavku na Podkarpatsku měl dokumentovat i samotný rumunský tisk, který sice měl informovat o tom, že Augustin Vološin měl po svém příchodu do Rumunsku nabídnout Bukurešti území Karpatské Ukrajiny, resp. že některé podkarpatoruské obce s výraznějším počtem rumunskojazyčného obyvatelstva měly žádat své připojení k Rumunsku, ovšem o tom, že by mělo Rumunsko požadovat postoupení uvedeného úseku východopodkarpatské železniční trati včetně několika mála většinově rumunských obcí, měly rumunské noviny mlčet. K tomu Bukurešti nemělo být příjemné ani to, že na jeho území utíkalo z Podkarpatské Rusi příliš hodně lidí. To se týkalo i politické reprezentace samozvané republiky Karpatská Ukrajina, proto v případě premiéra Vološina dbala Bukurešť na to, aby se na jeho území zdržo-

¹²⁹ Politický okres Rachov, ukr. Луг, maď. Lonka.

val co nejkratší dobu. Například 18. března bylo nakonec do Rumunska vpuštěno několik tisíc utečenců, kterým měl být povolen vstup na rumunské území takříkajíc z lidských důvodů, neboť se jednalo především o staré osoby, ženy a děti. Podle maďarského vyslance v Bukurešti měla být za dalekosáhlými vojenskými opatřeními v Rumunsku, v rámci kterých byla v masivním měřítku posilována vojenská přítomnost u rumunsko-podkarpatoruských hranic obava z možného vojenského vpádu Německa do Rumunska, a to ať ve spolupráci s Maďarskem nebo bez účasti Budapešti, v každém případě však přes maďarské území. Nastalou zahraničněpolitickou situací s ohledem na bezpečnost Rumunska se zabývala 17. března i korunní rada na čtyřhodinovém zasedání, která měla schválit dodatečně dosavadní kroky rumunské vlády na zajištění bezpečnosti státu.¹³⁰

Bezradně se k vojenskému připojení Podkarpatské Rusi k maďarskému státu stavělo i sousední Království Jugoslávie. Podle zprávy maďarského vyslance v Bělehradu hraběte Györgye Bakach-Besseneyeho však měl v jugoslávských vládních kruzích panovat neutrální přístup k novým teritoriálním ziskům Maďarska s cílem vyhnout se případným mezinárodněpolitickým komplikacím. Na postoj Bělehradu k otázce maďarského vojenského obsazení Podkarpatska se snažil působit i přímo sám maďarský vyslanec, a to přes tamního nejvyššího diplomatického představitele Velké Británie Sira Ronalda Campbella, který měl mít podle bělehradského maďarského vyslance velmi dobré vztahy s Pavlem Karadjordjevičem, strýcem mladého krále Petra II. Karadjordjeviče, který předsedal regentské radě, jež vládla namísto nezletilého krále. Podle vyslance pak měl mít britský diplomat na králova strýce i určitý politický vliv. Z toho důvodu také maďarský vyslanec nepodceňoval důsledné informování nejvyššího britského diplomatického zástupce v Bělehradu o různých fázích vojenské akce Budapešti vůči Podkarpatské Rusi.¹³¹

Během 18. března 1939 se maďarské obsazení téměř celé Podkarpatské Rusi již stávalo neměnnou realitou, zdejší a nově přibývající maďarské vojenské síly se soustředily na posílení svých pozic a pacifikaci všech zbylých částí Podkarpatska, které ještě nebyly plně pod kontrolou maďarských jednotek. Ani do podvečera čtvrtého operačního dne maďarské armády na Podkarpátí neměly

¹³⁰ MNL–OL, K 63 – 71. cs. – 51/Pol–1939., výše cit. přísně důvěrné hlášení maďarského vyslance v Římě barona Frigyses Villányiho maďarskému ministerstvu zahraničních věcí z 20. března 1939; tamtéž, 63/pol. 1939, výše cit. přísně důvěrná zpráva maďarského vyslance v Bukurešti László Bárdossyho maďarskému ministru zahraničních věcí hraběti Istvánu Csákyemu z 19. března 1939.

¹³¹ MNL–OL, K 63 – 71. cs. – 5373, šifrovaný telegram maďarského vyslance v Bělehradu barona Györgye Bakach-Besseneyeho maďarskému ministru zahraničních věcí hraběti Istvánu Csákyemu č. 15 s datací 15. března 1939 s časem odeslání ve 13:30 hodin; tamtéž, 65/pol. 1939., výše již cit. důvěrné hlášení maďarského vyslance barona Györgye Bakach-Besseneyeho maďarskému ministru zahraničních věcí hraběti Istvánu Csákyemu z 20. března 1939.

maďarské jednotky utrpět žádnou ztrátu na životech ve svých řadách. Během dne probíhalo převzetí celého podkarpatoruského úseku hranic s Polskem od slovenských hranic až po Jasiňu užhorodskou skupinou maďarských vojsk, konkrétně jejím 4. praporem. Berehovská a mukačevská skupina maďarských vojsk pokračovala v průběžné pacifikaci jimi obsazených území. Na podkarpatoruském území byly již i poslední logistické transporty 7., 9. a 11. brigády, které se měly průběžně vykládat na svých vykládkových místech. Kvůli sněhovým vichřicím v okolí Miskolce však nabraly zpoždění transporty zbytku 1. a 2. jezdecké brigády, jakož i transporty další vojenské posily v podobě přímých útvarů armádního sboru s určenou dislokací na území Podkarpatska. Poslední transporty těchto vojenských posil měly z mateřského maďarského území vyrazit 19. března.¹³²

Postupně byla maďarskou armádou přebírána i železnice na obsazeném území. Ne všechny traťové úseky však byly neporušené. V centrální části Podkarpátí byly všechny železniční tratě prakticky neporušené a provozuschopné. Východní železniční trať Berehovo – Jasiňa byla ovšem neporušená pouze za Chust, k obci Saldobos¹³³. Tento její úsek již byl také obsazován novým obslužným personálem, který měl zajistit její provoz ve službách maďarského státu. Železniční trať z Mukačeva až do Ławoczne¹³⁴ na polské straně přes centrální Podkarpatska měla být neporušena celá a železniční východopodkarpatská spojnice z Užhorodu do Polska přes Užocký průsmyk měla být neporušená po obec Malý Berezny.¹³⁵

Podle podvečerního maďarského vojenské situačního hlášení z oblasti z 18. března se již maďarské jednotky během dne neměly nikde v Podkarpatsku potkat s českými vojáky. Jediným ozbrojeným nepřítelem maďarských jednotek v podkarpatoruském regionu zůstali jen ozbrojenci Karpatské Síče, kteří se měli stahovat do dvou oblastí. Sičisté ze severní oblasti politického okresu Volové přiléhajícího k Polsku, konkrétně z okolí obcí Torun¹³⁶, Repinné¹³⁷ a okresního města Volové¹³⁸ se měli sdružovat v údolí Tisy u Jasiné a Chustu a sičisté z oblasti kolem okresního města Perečín se pak měli přesunout na východ do údolí řeky Latorice, kde se měli shlukovat v obci Podplazi¹³⁹ v bývalém politickém okresu Svalava. Na maďarsko-polských hranicích

¹³² MNL–OL, K 63 – 71. cs. – 390318/2.Hdm.I.Vkf., VSZ z 18. března 1939 k 18. hodině.

¹³³ Politický okres Chust, ukr. Стеблівка мад. Száldobos.

¹³⁴ Dnes Лавочне ve Lvovské oblasti na hranici se Zakarpatskou oblastí na železniční trati Baťovo – Mukačevo – Volovce – Lavočne – Lvov (bývalá dálková uherská železniční spojnice: Budapest Keleti pu. – Miskolc – Sátoraljaujhely – Čop – Baťovo – atd.) na bývalé rakousko-haličské straně severovýchodních Karpat.

¹³⁵ MNL–OL, K 63 – 71. cs. – 390318/2.Hdm.I.Vkf., VSZ z 18. března 1939 k 18. hodině.

¹³⁶ Politický okres Volové, ukr. Торунь, мад. Toronya.

¹³⁷ Politický okres Volové, ukr. Репинне, мад. Repenye.

¹³⁸ Politický okres Volové, ukr. Міжгір'я, мад. Ökörmező.

¹³⁹ Politický okres Svalava, ukr. Підполоззя, мад. Vezérszállás.

byl posílen kontakt mezi maďarskou a polskou armádou, jež navázala spojení s maďarskými vojsky prostřednictvím 24./III. praporu bývalé mukačevské skupiny, která se podílela na zajištění ostrahy polských hranic v oblasti Vereckého průsmyku. Polská armáda měla současně zorganizovat na počest maďarských vojsk i velkou pohraniční slavnost. Velitel polských vojsk pověřených zajištěním jižního úseku polských hranic, generál Kazimierz Fabrycy, měl současně požádat velitele zmíněného maďarského praporu, aby maďarská strana poskytovala čas do času polské straně situační přehled, protože Poláci měli být připraveni podpořit v případě potřeby maďarská vojska. Naproti tomu rumunská strana dále posilovala vojenskou ostrahu podkarpatoruského úseku rumunských hranic a na více místech měla provádět i opevňovací práce. Pozornost vzbuzuje bod 6 vojenské situační zprávy z podvečerní šesté hodiny 18. března, podle kterého měl zbytek českých úředníků, kteří se ještě zdržovali na území Podkarpatské Rusi, nosit buď rukávovou pásku anebo odznak s hákovým křížem a označovat se za německé státní příslušníky. Místní obyvatelstvo mělo podle maďarských vojenských zpráv nadále projevovat všeobecné nadšení a mělo vítat maďarské vojáky slavnostní výzdobou obcí maďarskými vlajkami a květinami.¹⁴⁰

Maďarská vojenská situační hlášení z 19. března již jen potvrzovala postupné upevňování maďarských pozic na Podkarpatské Rusi. Příslušné pohraniční prapory maďarské armády dislokované na obnovené maďarsko-polské hranici postupně přebíraly a zaváděly standardní režim ostrahy nových severovýchodních státních hranic maďarského státu. Nadále probíhala vykládka nových vojenských posil a jejich dislokace do příslušných rajonů, která měla být podle odhadů zcela ukončena 20. března. Nově příchozí vojenské síly prováděly pacifikaci obsazeného území, zejména těch oblastí, která nemohla být obsazovacími vojsky v prvním sledu převzata pod plnou kontrolu. Jednalo se zejména o horské oblasti, které byly ideálním terénem především pro ozbrojené sičisty. Pozornost maďarských vojsk se soustředila zejména na oblast západně od údolí horské řeky Riky¹⁴¹, jejíž pacifikaci prováděla 2. motorizovaná brigáda. Údolí horské řeky Boržovy¹⁴² a řeky Latorica pacifikovala 1. jezdecká brigáda a údolí řeky Uh a Turji pak 2 prapory 8. pohraniční brigády, která byla pro potřeby podkarpatoruské operace maďarské armády podřízena dočasně velitelství Karpatské vojenské skupiny. I vojenská hlášení z Podkarpatské Rusi z 18. března potvrzovala, že maďarské jednotky se již neměly ani během 17. a ani během 18. března do podvečerních hodin nikde potkat s českými jednotkami a že aktuálně hrozily ozbrojené protimaďarské výpady pouze ze strany ozbrojených příslušníků Karpatské Siče. Jejich největší koncentrace, o síle zhruba tří tisíc

¹⁴⁰ MNL–OL, K 63 – 71. cs. – 390318/2.Hdm.I.Vkf., VSZ z 18. března 1939 k 18. hodině.

¹⁴¹ Ukraj. Піка, maď. Nagy-Ág, pravostřanný přítok řeky Tisy, do které se vlévá u Chustu.

¹⁴² Politický okres Svalava, ukr. Поляна, maď. Polena.

mužů, se měla nacházet ve čtverci Užok – Perečín – Polana¹⁴³ – průsmyk Verেকে. Odzbrojování sičistů maďarskými jednotkami však mělo probíhat průběžně bez nějakých větších problémů. Podle ranního vojenského situačního hlášení z 19. března měli maďarští vojáci zajmout 50 sičistů.¹⁴⁴

Během 20. a 21. března měly být na Podkarpatsku všechny vojenské síly maďarské armády, které byly dislokovány do tohoto regionu. Měly být ukončeny veškeré vykládky vojenských železničních transportů a nově příchozí jednotky měly obsadit i své rajony. Proběhla i všechna další přeskupení zdejších maďarských vojenských sil podle stanovených dislokačních plánů. Rozmístění maďarských jednotek na Podkarpatské Rusi do jednotlivých rajonů byla k 22. březnu již definitivní. Slábla i pozice sičistů. Ti se sice ještě svou přítomností 20. března snažili vzbudit paniku u místního obyvatelstva, ale neměli již zorganizovat žádné ozbrojené vystoupení proti maďarským vojákům. Situační hlášení generálnímu štábu do Budapešti ze dne 21. března pak již dokonce referovala o tom, že vyčištění podkarpatoruského regionu od sičistů bylo ukončeno a že již není třeba se obávat jejich útoků v organizovaných formacích. Situační hlášení z 22. března pak hovořilo pouze o sporadickém výskytu ozbrojenců Karpatské Siče v oblasti. K 21. březnu byla již zajištěna ochrana všech hraničních úseků Podkarpatské Rusi, tedy vedle maďarsko-polského úseku i nové hraniční linie Maďarska se Slovenskem a Rumunskem na Podkarpatsku. Ostraha všech nových podkarpatoruských úseků maďarských státních hranic byla zajišťována 7. a 8. pohraniční brigádou. Velitelství Karpatské skupiny maďarských vojsk dislokováných v podkarpatoruském regionu bylo pak ještě 20. března přesídleno z Čopu do Berehova. V průběhu obsazování Podkarpatska přistoupilo nakonec Rumunsko k uzavření nového hraničního úseku mezi Maďarskem a Rumunskem, vyjma ovšem krátkého úseku hranic mezi Maďarskem a Rumunskem na Podkarpatí, který vznikl maďarským zábořem po první vídeňské arbitráži z listopadu 1938. Bukurešť rovněž pokračovala v opevňování nového úseku svých hranic s Maďarskem, o kterých maďarská vojská hlášení již dříve referovala. Generální štáb byl současně 20. března informován o probíhající mobilizaci armádních sborů sedmihradské skupiny rumunské armády, resp. o stálých přesunech rumunských jednotek a transportů vojenského materiálu v rumunském Sedmihradsku. 21. března mělo dojít na novém maďarsko-rumunském hraničním i k drobnému hraničnímu incidentu, který měl způsobit rumunský pohraničník, jenž měl narušit státní hranice palbou směrem na maďarské území. Střelba měla být maďarskou pohraniční stráží opěťovaná a podle vojenského hlášení měl po ní na rumunské straně zůstat na zemi jeden

¹⁴³ Ukraj. Боржава, maď. Borzsa, pravostranný přítok řeky Tisy, do které se vlévá u obce Bapri (za Československa Vary, maď. Vári), zhruba 17 kilometrů jihovýchodně od města Berehovo.

¹⁴⁴ MNL-OL, K 63 – 71. cs. – 390319/1.sz.Hdm.I.vkf., VSZ z 19. března 1939 k 8. hodině ranní; 390319/2.hdm.I.vkf., VSZ z 19. března 1939 k 18. hodině.

rumunský pohraničník. O již prakticky pacifikované situaci na Podkarpatské Rusi pak svědčí i skutečnost, že ani v těchto dnech již zde maďarské jednotky nezaznamenaly žádnou ztrátu na životech. Celkový účet za obsazení Podkarpatska tak pro maďarskou stranu činil oněch výše zmíněných 131 padlých vojáků. Maďarské jednotky také postupně přebíraly vojenský materiál zanechaný zde českými vojsky. Na větší množství vojenské výzbroje a potravinových zásob po českých vojácích měli maďarští vojáci narazit ve Svalavě a Lipovci¹⁴⁵. Ani ve vojenských hlášeních z 20., 21. a 22. března ke stabilizaci maďarské vojenské kontroly obsazeného podkarpatoruského regionu nebyl vynechán tradiční bod těchto situačních zpráv potvrzující trvajícím nadšenou a radostnou náladu místního obyvatelstva.¹⁴⁶

Německá strana sice nakonec dala volný průchod maďarské vojenské akci s cílem obsazení zbytku podkarpatoruského území, nicméně Berlín se zpočátku obával i přílišné horlivosti Budapešti ohledně dalších teritoriálních zisků. Svědčí o tom například polední telefonát maršála Hermanna Göringa maďarskému vyslanci v Berlíně Döme Sztójajmu¹⁴⁷ v exponovaný den 15. března 1939. Göring se měl maďarského vyslance dotazovat, zda odpovídají skutečnosti zvěsti o tom, že maďarská armáda se chystá vpochodovat i do Bratislavy stejně jako do některých dalších částí Slovenska. Maďarský diplomatický zástupce toto Göringovi kategoricky dementoval s tím, že podobné neopodstatněné zprávy mohou plynout z toho, že maďarské jednotky začaly 14. března zaujímat své pozice na definitivní maďarsko-slovenské hranici, která byla stvrzena společným závěrečným protokolem maďarsko-československé rozhraničovací komise 6. března. Vyslanec současně Göringa informoval, že toto obsazení nové a oběma stranami stvrzené hraniční linie mezi maďarským a slovenským státem bude dokončeno ještě v průběhu 15. března. Göring při této příležitosti pak maďarského vyslance v Německu informoval, že německá armáda již obsadila Prahu, čímž byly tímto Čechy a Morava vzaty pod protektorátní ochranu Berlína s tím, že prezident Emil Hácha vše podepsal. Maršál se taktéž u maďarského vyslance během tohoto hovoru zajímal o průběh vojenské operace maďarské armády na Podkarpatsku a popřál Budapešti v této souvislosti hodně štěstí.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Politický okres Perečín, ukr. Липовець мад. Hárs.

¹⁴⁶ MNL–OL, K 63 – 71. cs. – 390320/1.Hdm.I.vkf., VSZ z 20. března 1939 k 18. hodině ranní; 390321/1.hdm.I.vkf., VSZ z 21. března 1939 k 18. hodině; 390322/1.sz.Hdm.I.vkf., VSZ z 22. března 1939 k 18. hodině.

¹⁴⁷ V čele maďarského vyslanectví v Berlíně stál od 10. prosince 1935 do 22. března 1944.

¹⁴⁸ MNL–OL, K 63 – 71. cs. – 1318/1939., telegram maďarského vyslance v Berlíně Döme Sztójajho do Budapešti z 15. března 1939 z půl jedné. Společná nová československo-maďarská hranice po listopadové vídeňské arbitráži byla stanovena ve smyslu ustanovení prvního bodu arbitrážního rozhodnutí z 2. listopadu 1938 společnou maďarsko-československou rozhraničovací komisí, která zasedala od 8. listopadu 1938. Společná hranice byla určena po celé linii od Dunaje po řeku Uh na východě Slovenska celkem na 25 společ-

Nicméně Budapešť přeci jen měla další teritoriální plány nad rámec obsazení Podkarpatské Rusi. Ty se pak skutečně týkaly území Slovenska. Cílem Budapešti však nebylo získání Bratislavy, což bylo z řady důvodů zcela nepředstavitelné, alespoň v dané chvíli. Pozornost vrcholné maďarské politické reprezentace se soustředila na východní oblast Slovenska. Maďarská vláda rozhodla o útoku na východní Slovensko ještě dávno předtím, než dostala zelenou od Berlína k vojenskému vyřešení otázky Podkarpatské Rusi, již v únoru, a prakticky ihned začala i příprava maďarských jednotek na útok. „Východoslovenská“ operace maďarských vojsk byla součástí podkarpatských teritoriálních zájmů Budapešti a jejím cílem bylo posunutí československo-podkarpatoruské administrativní hranice o 10 až 20 kilometrů na západ pro lepší obranu budoucích západních hranic Maďarska na Podkarpatsku, resp. údolí řeky Uh i samotného Užhorod. Stabilizace situace na Podkarpatské Rusi v režii maďarských vojsk ve dnech 18. a 22. března neznamenal pouze útlum bojových operací, ale současně i přípravu na další vojenskou akci, prakticky mnohem náročnější. Vojenské transporty s novými vojenskými silami neměly zajistit jen definitivní vojenskou kontrolu Podkarpatska, ale měly zajistit i potřebnou vojenskou bázi na západě Podkarpatské Rusi k útoku na východní Slovensko. Po ukončení vojenských transportů na Podkarpatskou Rus měly hlavní vojenské síly na 21. a 22. březen nařízen odpočinek, přičemž už během 22. března došlo k dislokaci útočných sil na hranice podkarpatoruského regionu se Slovenskem.¹⁴⁹

Útok maďarských vojsk na východní Slovensko byl zahájen 23. března o páté hodině ranní. Stejně jako v případě útoku na Podkarpatskou Rus, probíhal útok na východní Slovensko ve třech směrech: severní měl výchozí bod ve Velkém Berezném, střední a jižní směr útoku pak měl výchozí bod v Užhorodu. Postup maďarských vojsk byl poměrně rychlý, jednotlivých cílů měla maďarská vojska dosáhnout již v půl deváté dopoledne. Během dne pak maďarská vojska bleskově zorganizovala i ostrahu jednostranně posunutých maďarsko-slovenských hranic a po celé linii zaujala obranné pozice. Územní zisky na slovenském území však musela maďarská vojska v následujících dnech ubránit před protiútoky slovenských vojsk. V rámci této tzv. „malé války“ anebo i „zapomenuté“ války, jak se tento ozbrojený konflikt mezi Maďarským královstvím a Slovenským štátem také nazývá, byly ve větší míře zapojeny i vzdušené síly obou zemí. Hlavní protiútoky ze slovenské strany na maďarské pozice totiž probíhaly

ných zasedáních. Závěrečný protokol rozhraničovací komise s definitivním průběhem nové maďarsko-československé hranice byl maďarským kabinetem schválen na jejím zasedání 3. března 1939. V důsledku společného rozhraničování bylo ještě nakonec Maďarsku přičteno dalších 18 obcí. Srov. MNL-OL, K 27, ME, MT, MR 3. 3. 1938, bod 12, fol. 15–18; tamtéž, MR 10. 3. 1939, bod 19, fol. 38.

¹⁴⁹ VIDA, s. 6, 10 a 13.

primárně ze vzduchu, kdy slovenská letadla utočila i na cíle na Podkarpatské Rusi, např. 23. března zaútočila formace slovenských letadel na Velké Berezně a 24. března se cílem slovenských leteckých útoků stal i Užhorod, resp. užhorodský most přes řeku Uh. Maďarskou odpovědí na sérii slovenských protiútoků na maďarské pozice na Slovensku a na cíle na podkarpatoruském území ze vzduchu bylo bombardování vojenského letiště ve Spišské Nové Vsi, kde byly dislokovány slovenské letecké vojenské síly s operačním prostorem nad územím východního Slovenska. Bombardováním spišskonovoveského letiště byl ještě téhož dne odpoledne pověřen 3/II. stíhací bombardovací letecký pluk dislokovaný v Debrecíně. Takto složitá vojenská operace ovšem nebyla za daných okolností nikterak jednoduchou záležitostí. Oba státy totiž nebyly formálně ve válečném stavu a tak nebyl civilní letový provoz nad vnitrozemím Slovenska z bezpečnostních důvodů nijak omezen. Pozdně odpolední útok maďarských bombardérů na letiště ve Spišské Nové Vsi měl proběhnout po páté hodině odpolední, přesně mezi pátou a půl šestou, neboť od půl páté do páté hodiny se ve vzdušeném prostoru, který se měl stát operační oblastí maďarských bombardérů, pohyboval podle leteckého řádu na pravidelné lince z Varšavy do Budapešti civilní letoun maďarské letecké společnosti Malért. Vzhledem k tomu, že v případě špatných viditelných podmínek během přeletu přes Karpaty byly lety tímto směrem odkázány na pomoc radiové stanici spišskonovoveského letiště, byl útok stanoven tak, aby proběhl poté, co civilní letoun opustí vzdušný prostor, který byl pod kontrolou radiostanice letiště ve Spišské Nové Vsi.¹⁵⁰

Maďarský útok na slovenské vojenské letiště skončil úspěšně a přivodil slovenské straně nemalé ztráty. Ozbrojený maďarsko-slovenský konflikt však pokračoval i nadále a slábl jen velmi pomalu. Nicméně od 27. března považoval maďarský generální štáb situaci maďarských vojsk na obsazeném území východního Slovenska za stabilizovanou. Ozbrojený konflikt mezi oběma zeměmi byl uzavřen 4. března v Budapešti v rámci společného rokování obou stran. Vojenské akce však definitivně ustaly až 7. dubna. Stažení maďarských vojsk do svých rajonů, resp. do svých nebojových stanovišť pak proběhlo ve dnech 5. až 20. dubna. Tedy i další maďarská vojenská akce s cílem násilného co největšího teritoriálního rozšíření Maďarského království za původní trianonské hranice skončil s úspěchem. Přesto, že maďarský útok na východní Slovensko byl mnohem rizikovější a podobal se otevřenému oboustrannému ozbrojenému konfliktu, je zajímavé, že ztráty na maďarské straně byly výrazně nižší, než tomu bylo v případě předcházející podkarpatoruské vojenské operace maďarských vojsk. Mezi 23. a 26. březnem padlo celkem na maďarské straně 20 vojáků. Výrazněji vyšší však byl počet zraněných, který dosáhl čísla 87.¹⁵¹

¹⁵⁰ VIDA, s. 14–15, 17–18; Janek, István: Szlovák-magyar kapcsolatok 1939–1944, doktorská disertační práce, Filozofická fakulta Pětikostelské (Pécs) univerzity, s. 85.

¹⁵¹ VIDA, s. 19–20.

Druhá vlna rozšíření maďarského státu po listopadové vídeňské arbitráži v březnu 1939 byla *via facti* ukončena 4. dubna, v den, kdy ukončila svou činnost maďarsko-slovenská rozhraničovací komise, jejíž úlohou bylo stanovit nové hranice s Maďarskem na východě po jeho obsazení Podkarpatské Rusi. Slovensko přišlo v souvislosti s maďarským obsazením Podkarpatska o část sobraneckého a sninského okresu, ze kterých připadlo maďarskému státu celkem 74 obcí (34 ze sninského a 40 ze sobraneckého okresu) s více než 40 tisíci obyvateli (na základě sčítání lidu v roce 1930 žilo v postoupené části sninského okresu 19 496 obyvatel a v odňatých částech sobraneckého okresu 21 281 obyvatel). V rámci podkarpatoruského záboru přešlo pod správu Maďarského království celkem 391 obcí z 11 okresů, v nichž podle posledního sčítání lidu v roce 1930 žilo dohromady 552 561 obyvatel.¹⁵²

Březen 1939 přinesl Maďarskému království další naplnění jeho dalekosáhlých revizních plánů.¹⁵³ Zatímco první vídeňská arbitráž nabízela Maďarsku jen etnografickou revizi maďarsko-slovenských hranic, ziskem Podkarpatské Rusi se zpět k Maďarsku vrátil ucelený historický region Podkarpatska, neboli Kárpátalja, v takové teritoriální podobě, v jaké byl její součástí před rokem 1918. Přání Budapešti o znovu připojení celé bývalé Horní země, tedy Slovenska pod maďarskou správu nebylo samozřejmě za daných geopolitických skutečností v regionu možné. Zde je třeba přitom upozornit, že Budapešť ze všech odňatých uherských regionů od maďarského státu pařížskou mírovou konferencí soustředila od počátku největší pozornost právě na Slovensko a Podkarpatskou Rus. Poválečné Maďarsko si chtělo ještě před podpisem Trianonské mírové smlouvy 4. června 1920 naklonit Slováky autonomií Slovenska, jejíž navrhovaná podoba během velmi krátkého času získala i paragrafované znění. Obdobně tomu bylo i v případě Podkarpatské Rusi, které přiznala autonomní statut již vláda hraběte Károlye Mihálye, a to lidovým zákonem č. 1918 : X. Ten byl poválečným občansko-demokratickým Károlyiho kabinetem¹⁵⁴ zveřejněn po předchozích poradách

¹⁵² MNL–OL, K 63 – 71 cs. – 1503/1939, dok. ze 17. března 1939, příloha k uvedenému dokumentu s předmětem Összefoglalás.

¹⁵³ Další teritoriální zisk si Maďarsko mohlo na svůj účet připsat o něco málo více než za rok, koncem srpna 1940, kdy se na základě druhé vídeňské arbitráže dostala pod maďarskou správu severní část rumunského Sedmihradska včetně Velkého Varadína a Kluže. Maďarský stát se rozrostl o dalších 43 591 km² a počet obyvatel se zvětšil o 2 185 546 (z toho bylo Maďarů 1 123 216, což bylo pouze 51,4 %, poměrný počet Rumunů v záboru dosahoval až 42,1 %). Posledním územním ziskem horthyovského Maďarska pak bylo obsazení Mezimuří, Zámuří, pětikostelského, resp. baranyského trojúhelníku, Báčky a Banátu o půl roku později po německém útoku na Jugoslávii v dubnu 1941. Z bývalých jižních Uher bylo k Maďarsku připojeno 11 417 km² s 1 025 508 obyvatel (z toho bylo ovšem Maďarů pouze 36,6 %, velkého poměrného počtu zde dosahovali dokonce Němci. Kterých zde bylo 19 %). Srov. Kálmán, Benda (ed.): *Magyarország történeti kronológiája, III. kötet, 1848–1944*. Budapest 1982, s. 975–976 a 981.

¹⁵⁴ Poválečný politický kurz pod vedením liberála hraběte Mihálye Károlyiho (nejprve jako ministerského předsedy – premiérem byl od 31. října 1918 do 11. ledna 1919, posléze jako první-

s promaďarskými zástupci Rusinů 21. prosince 1918. Název podkarpatoruského autonomního regionu zněl „Ruszka Krajna“ a jeho sídelním městem se mělo stát Mukačevo. O několik dní později byl pro autonomní oblast Ruszka Krajina jmenován i vládní komisař, jímž se stal dosavadní ministr pro Podkarpatsko rusínsko-maďarský politik Oreszt Szabó. I po celé meziválečné období se pak pozornost revizionistické politiky Budapešti soustředila zejména na Slovensko a Podkarpatskou Rus, až poté například na Sedmihradsko či další po roce 1918 odstoupená území.

Ač Budapešť i politici představitelé maďarské menšiny v první republice kritizovali československé vlády z neplnění mezinárodněprávních dohod, které Prahu povinovaly přiznáním autonomní samosprávy Podkarpatské Rusi v rámci československého státu, nedokázala se s otázkou autonomie nakonec úspěšně vypořádat ani sama Budapešť, byť i ona si byla vědoma této základní podmínky úspěšného soužití maďarských Maďarů a podkarpatoruských Rusinů v jednom státě. Na samém počátku maďarské správy podkarpatoruské oblasti se předpokládalo, že autonomie Podkarpatska v rámci maďarské státu bude uzákoněna velmi brzy. Nicméně pravý opak se stal pravdou. Připravený návrh zákona sice byl parlamentu předložen, jeho životnost na půdě zákonodárního orgánu byl ovšem velmi krátký a předloha se nakonec nedostala ani k projednání do pléna.¹⁵⁵ Hlavním propagátorem autonomního statutu Podkarpatské Rusi byl ministerský předseda hrabě Pál Teleki, který již na výše zmíněné ministerské radě 17. března 1939, na níž ministr zahraničních věcí informoval o obsazení Podkarpatska maďarskou armádou, svolal na 18. března první důvěrnou poradu

ho maďarského prezidenta –funkci prezidenta zastával od 11. ledna 1919 do 21. března 1919) se snažil položit v poválečném Maďarsku základy občanské společnosti po vzoru tradičních západních demokracií. Poválečné občansko-demokratické směřování Maďarska se však díky souhře spletitých vnitro- i zahraničněpolitických okolností dostal velice záhy do politické krize a vyústil 21. března 1919 ve vyhlášení Maďarské republiky rad, prvního komunistického experimentu v Maďarsku. Po krátkém intermezzu jednobarevné sociálnědemokratické, tzv. odborářské vlády Gyuly Peidla ve dnech 1. až 6. srpna 1919 se však k moci v Maďarsku dostaly pravicové národně-konzervativní politické síly a vnitropolitický vývoj v poválečném maďarském státě vyústil po prvních poválečných parlamentních volbách v Maďarsku koncem ledna 1920 v přihlášení se nové politické garnitury Maďarska k ústavněprávní kontinuitě s předválečným dualistickým maďarským, resp. uherským státem, tj. politický vývoj v Maďarsku v období od 31. října 1918 do 7. srpna 1919 byl uznán za nelegitimní a protichůdný s maďarskou ústavněprávní tradicí a bylo potvrzeno, že Maďarsko je nadále monarchií – vzniklo tzv. meziválečné horthyovské Maďarsko, pro které byl typický specifický poloautoritativní politický systém, který sice byl postaven na občanském parlamentarismu se všemi orgány, které k němu přináleží, ovšem s jejich autokraticky regulovanou podobou či působností v praxi. Hlavním autorem definitivní podoby politického systému meziválečného Maďarska byl dlouholetý maďarský premiér hrabě István Bethlen (v čele maďarských vlád stále v letech 1921 až 1931).

¹⁵⁵ K návrhu zákona o autonomním Podkarpatoruském Vojvodství viz: Az 1939. évi június hó 10-re összehívott Országgyűlés képviselőházának irományai. V. kötet (dále jen OgyKI, 1939, V), Budapest 1941, dok. č. 347, Törvényjavaslat a Kárpátaljai Vajdaságról és annak önkormányzatáról, s. 1–6.

na ministerském předsednictví k budoucnosti samosprávy této staronové části země. Porad v otázce podoby autonomie Podkarpatské Rusi v rámci Maďarského království na vládní úrovni se uskutečnila řada a diskuse o „maďarské“ autonomii podkarpatoruského regionu se protáhla až do 5. srpna 1940, kdy nakonec Teleki stáhl z parlamentu několikrát přepracovaný vládní návrh zákona o autonomii Podkarpatoruského Vojvodství, jak měl znít název autonomní oblasti.¹⁵⁶

Návrh zákona obsahoval zajímavá řešení podoby autonomie podkarpatoruské oblasti. Za stručnou zmínku stojí například návrh dvoukolejné správy Podkarpatoruského Vojvodství. Plánovaná státoprávní konstrukce autonomního regionu počítala se dvěma nejvyššími představiteli, vedle vojvody jím měl být i tzv. vládní místodržící, který měl být hlavním představitelem ústřední státní moci v autonomní oblasti a měl být jmenován regentem na základě návrhu ministerské rady. Jeho „nadautonomní“ pozice pak měla být stvrzena i skutečností, že na rozdíl od vojvody, který měl skládat služební slib před vojvodským sněmem, měl místodržící složit svou přísahu do rukou regenta. Navíc měl ještě vládní místodržící dokonce zastávat souběžně i dvě funkce: na území vojvodství měl zastupovat centrální vládu a hlavu státu, ale současně měl vykonávat i funkci župana statutárního města Užhorodu. Jako korouhevnický pán měl být rovněž automaticky členem i horní komory maďarského parlamentu.¹⁵⁷ Administrativně pak mělo být území Podkarpatoruského Vojvodství rozděleno na tři župy: Užská, Berežská a Marmarošská, v rámci kterých měly být hlavním župním samosprávným orgánem župní samosprávné výbory.¹⁵⁸ Sídelním městem vládou plánované podkarpatoruské autonomie pak měl být Užhorod, který měl být vyhlášen statutárním městem.¹⁵⁹ Za významné však lze označit to ustanovení návrhu zákona o autonomii podkarpatoruského regionu, podle kterého měla být rusinština zrovnoprávněna se státním maďarským jazykem, přičemž výuka rusinštiny na Podkarpatské Rusi měla být adekvátně zabezpečena na školách všech typů.¹⁶⁰

¹⁵⁶ MNL–OL, K 27, ME, MT, 17.3.1939, bod 26, fol. 34; Fedinec, Csilla: *Milyen legyen a ruszin autonómia? A kárpátaljai vajdaság ügye*. In: Magyar Kisebbség, 14, 2009, 1–2, s. 114.

¹⁵⁷ Pravomoci vládního místodržícího byly stanoveny ve třetí části návrhu zákona, resp. v jeho jediném, 15. paragrafu, viz cit. dok. In: OgyKI, 1939, V, s. 4–5. Ústředními instituty autonomního Podkarpatoruského Vojvodství však měly být: vojvodský sněm a vojvoda, jak stanovovala druhá část návrhu zákona. Vojvoda měl být volen vojvodským sněmem na pět let ze tří osob. Ty měly být určeny zvláštním výborem, v jehož čele měl stát vládní místodržící. Šest členů tohoto výboru mělo být zvoleno vojvodským sněmem a tři měli být do výboru povoláni podle libovolného výběru vládním místodržícím z řad členů autonomního sněmu. Kandidátem na podkarpatoruského vojvodu mohl být pouze takový občan maďarského státu, který měl trvalé bydliště na území podkarpatoruského autonomního regionu. Viz tamtéž, § 8, s. 3 a § 14, s. 4.

¹⁵⁸ OgyKI, 1939, V, § 17, s. 5.

¹⁵⁹ Sídelní město nové vyšší samostatné územněsprávní jednotky stanovoval druhý paragraf první části návrhu zákona. Viz OgyKI, 1939, V, § 2, s. 1.

¹⁶⁰ OgyKI, 1939, V, § 4, s. 2. Zvláštní ustanovení zákona dokonce nařizovalo zřízení univerzitní katedry rusinského jazyka. Srov. tamtéž, § 20, s. 6.

Definitivními právními dokumenty, které normovaly státoprávní a územně právní existenci Podkarpatska v rámci Maďarského království se tak staly zákon č. VI z r. 1939 o znovu začlenění Podkarpatské Rusi k Maďarské svaté koruně a dokument přijatý původně s platností ad interim, vládní nařízení č. 6.200 M. E. z roku 1939 o dočasném uspořádání veřejné správy Podkarpatské Rusi, jež nahrazovaly prozatímní vojenskou správu podkarpatoruského regionu, která byla ukončena 7. června 1939. Tyto dokumenty tvořily právní základ pro vybudování specifické státní administrativy na Podkarpatsku, jež se odlišovala od zbytku Maďarska. V čele tzv. Kárpátaljai Kormányzóság, tedy Podkarpatského guvernérství nebo regentství stál vládní komisař (kormányzói biztos), jenž byl bezprostředně podřízen regentovi země a ministerskému předsedovi.¹⁶¹ V souladu s těmito zákonnými normami horthyovského Maďarska fungovala a existovala Podkarpatská Rus v rámci maďarského státu až do března 1944, kdy se začala psát další nová, ještě pohnutější kapitola podkarpatoruského regionu, jejímž výsledkem bylo přiřazení této oblasti k Sovětskému svazu. Maďarská správa Podkarpatska pak z administrativního hlediska skončila tak, jak začala, opětným znovuoobením vojenské správy regionu. Vojenská správa Podkarpatské Rusi v režii hroutícího se horthyovského Maďarska vydržela do října 1944.

Military occupation of Carpathian Ruthenia by Kingdom of Hungary in March 1939 in context of international politics

The goal of the study is to describe in detail, based on military situation reports of Hungarian military headquarters, the military occupation of Carpathian Ruthenia by Hungarian forces in the latter half of March 1939 after declaration of Slovakian independence. The paper will discuss the topic in context of international politics: besides a detailed description of military advance in Ruthenia by Hungarian forces, which will be the core of the paper, it will also deal in complexity with the efforts of Budapest to annex the whole territory of Carpathian Ruthenia to Hungary, a part of which had already been annexed to Hungary as a result of First Vienna Arbitration in November 1938. Carpathian Ruthenia, from its separation from Hungary by Paris Peace Treaty after WWI,

¹⁶¹ K uvedeným legislativním opatřením viz Magyar Törvénytar – Corpus Juris Hungarici, 1939. évi törvénycikkek, (poznámkami opatřil Miklós Degré a Alajos Várady-Brenner). Budapest 1940, VI. törvénycikk a Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai területeknek az országgal egyesítéséről, Megjelent az Országos Törvénytar 1939. évi június 23-án kiadott számában, s. 151–155; Magyarországi Rendeletek Tára, roč. 76, 1939 (dále jen MRT, 76, 1939), dok. č. 240, A m. kir. minisztérium 1939. évi 6.200. M. E. számú rendelete, a Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai terület közigazgatásának ideiglenes rendezéséről, s. 855–863.

was one of main goal of Hungarian revisionist policy that sought to gain back former Hungarian territories that were awarded to neighbouring states as a result of Paris Peace Treaties. Carpathian Ruthenia came to orbit of Hungarian foreign policy as a consequence of Germany's revisionist successes in 1938, however, Poland and Romania had their interests in the region as well. As a matter of fact, the fate of the eastern Czechoslovak region depended on the Berlin's decision, no state could push its interests through without German approval. Hungary tried to enforce its claims with a secret support from Rome, yet in vain. After disintegration of Czech-Slovak Republic and declaration of Slovakian State under the protection of Germany on March, 14, 1939 the existence of Carpathian Ruthenia (or Carpathian Ukraine as it was referred to as) became impossible. Political representatives of the region reacted to the course of events and declared a separate Carpathian state, Berlin, however, refused to acknowledge this step and to take the state under its protection. In the framework of geopolitical goals of Third Reich in Central Europe Budapest was notified by Berlin to deal with Carpathian issue on its own: On March, 15, 1939, Hungary initiated a military occupation of Carpathian Ruthenia, which was completed by March, 18, and reported to Berlin. The occupation of Carpathian Ruthenia by Hungarian forces was successful, although the military advance to Polish borderline was far from being swift and easy and the whole campaign cost tens of victims in Hungarian Army in subsequent local military clashes with Czechoslovak units and militants from Ukrainian nationalist organisation Carpathian Sich, which, after declaration of independent Carpathian Ukraine became its official army. Another revision of borderline by Trianon treaty took place in the "small" or "forgotten war" when Hungary successfully pushed western Carpathian borders with Slovakia.

Besetzung der Karpato-Ukraine durch das Königreich Ungarn im März 1939 und ihre außenpolitischen Zusammenhänge

Das Ziel der Studie war es, die Besetzung der Karpato-Ukraine durch ungarische Truppen in der zweiten März-Hälfte 1939, nach der Unabhängigkeitserklärung der Slowakei, anhand der militärischen Situationsmeldungen an den ungarischen Generalstab ausführlich zu verfolgen. Der Beitrag befasst sich mit der Problematik der Besetzung der Karpato-Ukraine auch in breiteren außenpolitischen Zusammenhängen. Neben einer detaillierten Beschreibung des Verlaufs der militärischen Besetzung der Karpato-Ukraine durch ungarische Truppen, in der der Schwerpunkt des Aufsatzes liegt, werden auch die Bemühungen Budapests zusammengefasst, die gesamte Karpato-Ukraine an Ungarn anzuschließen. Bis dahin wurde nur ein kleineres Territorium auf Grund des Ersten Wiener Schiedsspruchs vom November 1938 dem ungarischen Staat zugesprochen.

Die Karpato-Ukraine stand nach der Abtrennung von Ungarn durch die Pariser Friedenskonferenz nach dem Ersten Weltkrieg im Fokus der ungarischen revisionistischen Außenpolitik, die in der Zwischenkriegszeit auf die früheren ungarischen Gebiete, die durch Beschlüsse der Entente an Nachbarstaaten angeschlossen worden waren, nicht verzichtete. 1938 gelangte die Karpato-Ukraine infolge der Revisionserfolge Hitler-Deutschlands wieder zurück in die Interessensphäre der ungarischen Außenpolitik in der mitteleuropäischen Region. Dennoch hatten auch Polen und Rumänien ihre Interessen in der Karpato-Ukraine. Das Schicksal des östlichsten Zipfels der Tschechoslowakischen Republik war dennoch von Entscheidungen Berlins abhängig, ohne seine Zustimmung konnte keiner der genannten Staaten seine Ansprüche in der karpatoukrainischen Region geltend machen. Zunächst bemühte sich Ungarn mit geheimer Unterstützung Roms erfolglos, seine Interessen durchzusetzen. Nach dem Zerfall der zweiten Tschecho-Slowakischen Republik und der Unabhängigkeitserklärung des slowakischen Staates unter der Schirmherrschaft Deutschlands am 14. März 1939 wurde die Existenz Karpatenrusslands im Rahmen eines föderativen Bundes mit Prag praktisch unmöglich. Politische Vertreter der Karpato-Ukraine riefen zwar in Reaktion auf die Entwicklung einen selbstständigen karpatoukrainischen Staat aus, Berlin lehnte es aber ab, dieses selbst ernannte Staatsgebilde unter seinen Protektoratsschutz zu nehmen. Schließlich bekam Ungarn von Berlin im Rahmen der geopolitischen Ziele des Dritten Reiches in der Region Mitteleuropas grünes Licht und Mandat, die karpato-ukrainische Frage in seiner eigenen Regie zu lösen. Die offizielle Besetzung der Karpato-Ukraine wurde am 15. März 1939 eröffnet. Bereits am 18. März meldete Budapest nach Berlin, die militärische Besetzung der Karpato-Ukraine durch die ungarische Armee sei durchgeführt worden. Die Besetzung der Karpato-Ukraine durch ungarische Truppen war erfolgreich, obwohl das Vorrücken ungarischer Truppen an die Grenze mit Polen gar nicht einfach und schnell war, und die ganze militärische Operation in den nachfolgenden bewaffneten Auseinandersetzungen mit tschechoslowakischen Einheiten und bewaffneten Mitgliedern der Militärorganisation ukrainischer und ruthentischer Nationalisten Karpaten-Sitsch, die nach der Ausrufung der selbstständigen Karpato-Ukraine zu ihrer offiziellen Armee wurde, dutzende Todesopfer auf der Seite der ungarischen Armee forderte. Eine weitere Revision der Trianon-Grenzen durch Budapest erfolgte dann durch eine erfolgreiche gewalttätige Verschiebung der westlichen Grenze zwischen der karpato-ukrainischen Region und der Slowakei westwärts zu Gunsten Ungarns, die ein Ergebnis des so genannten Kleinen beziehungsweise Vergessenen Kriegs war.